

İbn Garsiye ve Şu'ûbiye Risâlesi: Takdim ve Tercüme

Yrd. Doç. Dr. Ali HATALMIŞ*

Atıf / ©- Hatalmış, A. (2017). İbn Garsiye ve Şu'ûbiye Risâlesi: Takdim ve Tercüme, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 117-148.

Öz- Şu'ûbiye, Arapların üstün oldukları fikrini reddeden ve buna karşın kendi milletlerini övüp yücelten edebi, siyasi ve sosyal bir akımdır. Hucûrat suresinde geçen şu'ûb (halklar) kelimesinden ilham alarak İslam'ın eşitlik prensibini savunanlar (Ehlü't-Tesviye) bu akımın ilk öncüleri kabul edilmiştir. İlerleyen zamanlarda Şu'ûbiye, Arapları aşağılama ve kendi kavmini övme üzerine kurgulu bir edebi akıma dönüşmüştür. Toplumda bu akıma gösterilen rağbet, toplumsal ayrışma ve bölücülük olarak algılanmıştır. Öyle ki bu akıma taraftar olanlar, dinden uzaklaşma ve İslam öncesi inançlara dönme suçlamalarına muhatap olmuştur. Şu'ûbîliğe en fazla desteği Farslıların verdiği ve diğer Müslüman milletlere de öncülük ettikleri bilinmektedir. Endülüs'te görülen şu'ûbîlik Farslılardan büyük ölçüde etkilense de, biraz daha yumuşak dil ve üsluba sahiptir. Ne var ki Endülüslü İbn Garsiye'nin Şu'ûbiye Risâlesi doğudakileri aratmayacak bir sertlikte Arapları eleştirmektedir. Ebû Âmir İbn Garsiye (ö. 477/1084), Endülüs Emevî Devleti'nin (756-1031) son yıllarında yaşamış mevâli/Sakâlibe kökenli önemli bir şairdir. Endülüs Emevîleri, İber yarımadasında güçlü bir medeniyet ve müşterek kültür iklimi oluşturmuştur. Farklı din, dil ve kültürleri bir arada yaşatmış ve tüm tebaayı bir ümmet çatısı altında adeta bütünleştirmiştir. İbn Garsiye'nin yazdığı risâle, bu akımın Endülüs'te yazılmış ilk edebî ürün olma özelliğine sahiptir. Risâle, acemlerin özelde beyazların (Hint-Avrupa halklarının), Araplardan her bakımdan üstün olduğu görüşü üzerine kurgulanmıştır. Roma ve İnan tarihleri beyazların ortak medar-ı iftihar olarak sunulmuştur. Söz ve edebi sanatlar kullanılarak Arapların onlardan her bakımdan geri oldukları ve sefil bir yaşam sürdükleri veciz bir tarzda anlatılmıştır. Araplar geçmiş ve hâli hazırlarıyla küçümsenmiş ve aşağılanmıştır. Hz. Peygamber'i öven ifadelere yer verilmiş, ancak onun atalarının Arap olmadığı vurgulanmıştır. Şu'ûbiye Risâlesi, yazıldığından itibaren fikri ve edebi

Makalenin geliş tarihi: 13.10.2017; Yayına kabul tarihi: 20.12.2017

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: alihatalmis@hotmail.com (ORCID: 0000-0002-1689-4809)

çevrelerde geniş yankı uyandırmıştır. Hakkında çok sayıda reddiye kaleme alınmıştır. Bu eser İbn Garsiye'nin adıyla adeta özdeşleşmiştir. şu'ûbiye denilince ilk akla gelen isimlerden biri olmuştur. şu'ûbiye akımının günümüzdeki birçok sosyal, kültürel, felsefi, siyasi akım ve düşünceleri etkilediği hatta onlara ilham kaynağı olduğu düşünölmektedir. Makalemizin bu akım hakkında yapılan çalışmalara katkı sunacağı ümit edilmektedir. Geçmişten günümüze şu'ûbiliğin en başat eserleri arasında sayılan bu risâlenin dilimize tercüme edilmesi, önemli bir boşluğu telafi edecektir. Tercümesini yaptığımız risâle, Abdüsselam M. Harun'un Nevâdiru'l-Mahtûtât eseri içerisinde bulunmaktadır. Bu eserde İbn Garsiye ile şu'ûbiye akımı hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Makalemizde başkaca müelliflerin eserlerinden de istifade edilerek şu'ûbiye akımı (özelde Endölüs şu'ûbiyesi), İbn Garsiye ve şu'ûbiye Risâlesi ana hatlarıyla tanıtılmaktadır. Son bölümde ise risâlenin tam metin ve tercümesine yer verilmektedir.

Anahtar sözcükler- İbn Garsiye, Endölüs şu'ûbiyesi, Araplar, Acemler

§§§

Giriş

şu'ûbiye, Arapça řa'b (halk) kelimesinin çoğulu şu'ûb'tan türetilmiş ve "halka, gruba, topluluğa veya cemaate ait olmak" anlamında kullanılmaktadır.¹ Fiil kökü itibariyle (ř-'a-b); 'toplamak-dağıtmak,' 'bir araya getirmek-ayırarak' gibi birbirine zıt anlamlara gelmektedir. şu'ûbiler kendilerine, "Sizleri tanışasınız diye halklara (şu'ûba) ve kabilelere (kabâile) ayırdık." (Hucûrat, 49/13) ayetini referans almışlardır. Hatta bu ayette geçen şu'ûb kelimesinden şu'ûbiye terimi kavramlaştırılmıştır. Genel manada şu'ûbiye; Arapların diğer kavimlere üstün olduğunu onaylamayan fırkaya verilen bir isim olmuştur.²

Başlangıçta Arap asabiyetine karşı İslam'ın eşitlikçi tutumunu savunan fırka (Ehlü't-Tesviye),³ sonraları kendi kavimlerinin Araplardan üstün ol-

¹ şu'ûb kelimesine Arap kabileleri için kullanılan "kabâil"den ayrı olarak, Arapları da içine alan tüm milletler anlamı verilmiştir. Ancak şu'ûb ile daha çok Arap olmayanlar (acemler) kastedilir olmuştur. şu'ûbî ifadesine zamanla Arab'ın şanını küçümseyen ve acemlerin şanını yücelten anlamı verilmiştir. İbn Abbâd es-Sâhib, *el-Muhit fi'l-lüğa*, Beyrut 1994, I, 293; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa*, Beyrut 1979, III, 190; İbn Manzûr, *Lisân*, I, 500-503. Türkçe sözlükte řa'b (şâb) kelimesine "halk, kabile, oymak, bir şeyin parçası, bölünmüş, parçalanmış şey" gibi anlamlar verilmiştir. Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul 2007, I, 308.

² Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında şu'ûbiyye*, İstanbul 1992, s. 71.

³ İbn Abdірabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, Beyrut 1983, III, 351.

duğu görüşüne evrilmiştir. Emevîlerin mevâli politikalarını onaylamayan geniş halk kesimleri, Şu'ûbiye ismi altında Abbasîler devrinde siyasi, fikrî ve edebî bir hareket şeklinde kurumsallaşmıştır.⁴ Zihinsel arka planda Müslüman fatihlerin (Arapların, Araplar içinde de Kureyş'in) egemenliğine karşı olma siyasetinin varlığı hep tartışılmıştır.⁵ Bir anlamda mağlup halklar (özelde Farslılar) eski güç ve itibarlarına yeniden kavuşmayı hedeflemiştir. Abbasî devlet yönetiminde giderek söz sahibi olan mevâli, dil ve kültür alanında da Araplarla rekabet halinde olmuştur. Araplardan daha güçlü ve köklü bir devlet geleneğine sahip olan Farslılar doğal olarak Şu'ûbiye hareketine öncülük etmişlerdir.⁶

Şu'ûbiye, Emevîlerin mevâli politikalarının bir sonucu olarak da görülmüştür. Çünkü mevâli, Emevî yönetiminden kaynaklı büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Ekonomik, sosyal ve siyasi vs. kaygılarla,⁷ onlardan haksız yere cizye ve haraç vergileri alınmış, fey ve ganimet paylarından kesintiye gidilmiştir. Bu ve benzeri haksızlıklara uğramaları, onları potansiyel bir muhalefet olamaya zorlamıştır. Ancak Emevî döneminde mevâli, kendi adı ve kimliğiyle muhalefet etmek yerine, hâlihazırdaki Arapların başlattığı muhalif hareketlere destek vermekle yetinmiştir. Emevîlere karşı olan neredeyse tüm muhalif hareketler, onların desteğini arkalarına almak istemiştir. Abbasîlerin mevâlinin desteğiyle iktidara geldiği bilinmektedir. Abbasîler de kuruluşundan itibaren, mevâliyle iyi ilişkiler içerisinde olmuş; gasp edilen hakları iade edilmiş ve üst düzey devlet yönetiminde artık onlar tercih edilir olmuştur. Toplumda Abbasîlerin Arapları geri plana ittiği algısı oluşmuştur.⁸

Mevâlinin devlet yönetiminde güçlenip söz sahibi olmasından hemen sonra da, *Arapların üstün oldukları fikrini reddeden, kendi kavmini üstün tutan ve üstelik Arapları aşağılayan edebi, siyasi ve sosyal bir akım* ortaya çıkmıştır.

⁴ İbnü'l-İmrânî, *el-İnbâ fî târihi'l-hülefâ*, Kahire 2001, s. 268, 274.

⁵ Arapların siyasi üstünlüğünü reddeden Acem (Fars) şu'ûbiyesi yanında Kureyş'in egemenliğini bir türlü hazmedemeyen Arap asıllı Himyerî şu'ûbiyesinden de bahsedilmiştir. Cevâd Ali, *el-Mufassal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, Bağdad 1993, IV, 312; Muhammed Hadır Hüseyin, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile*, Dımaşk 2010, VIII, 632, 640, 747, 773-774.

⁶ Âdem Apak, "Şu'ûbiye Hareketinin Tarihi Arka Planı ve Tezahürleri: Asabiyeden Şu'ûbiyeye", *İSTEM*, yıl: 6, Sayı: 12, Konya 2008, s. 18-19.

⁷ Mesela Haccâc Kûfe'de bir sohbet meclisinde memleketteki âlimlerin kökenini sormuş, "falanca, filanca hep mevalidendir..." gibi cevaplar alınca da endişelenmiş ve tepki göstermiştir. el-'Askerî, *el-Evâil*, Kahire 1998, s. 318, 323.

⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzî, mevâlinin Arapları yönetmesinin garipsendiğini söyledikten sonra onların yönetmesinde dinen bir sakınca da yoktur, demektedir. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fî târihi'l-a'yân*, Dımaşk 2103, XI, 196.

İşte Abbasîlerin ilk döneminde ortaya çıkan bu akım şu'ûbiye adıyla anılmıştır.⁹ Apak'a göre şu'ûbiye kavramını eserlerinde ilk defa zikreden müellif Câhız (ö. 256/869) olmuştur.¹⁰ Sonraları bu terim İbn Kuteybe (ö. 276/889),¹¹ İbn Abdirabbih (ö. 327/939)¹² Mes'ûdî (ö. 345/956)¹³ ve Ebü'l-Ferec el-İsfehânî (ö. 356/976)¹⁴... gibi müellifler tarafından bilinen anlamıyla kullanılmıştır.¹⁵

şu'ûbîyenin edebi bir akım olarak ortaya çıkması, Arap dili ve edebiyatının güçlenmesi ve yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. şu'ûbîlerin kendi ana dilleri yerine Arapçayı tercih etmelerinin birçok nedeni olabilirdi. Abdümelik b. Mervan'ın (saltanatı 685-705) yürürlüğe koyduğu divanları Araplaştırması ve sonrasında Emevî yöneticilerinin ısrarlı ve kararlı duruşları; Arapçanın yaygınlaşmasını, bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmesini sağlamıştır. Bu sayede şu'ûbîler, Arap düşmanlığı yaparken de ortak dil haline gelen Arapçayı kullanmak durumunda kalmışlardır.¹⁶

Bazı İşlam tarihçilerine göre şu'ûbiye, Arap kabileleri arasında öteden beri süregelen kabile çekişmelerini temsil eden asabiyetin doğal bir sonucudur.¹⁷ Arap asabiyeti veya diğer asabiyetler,¹⁸ bir nevi etnik kökenlerin araştırılması ve hepsinden öte sorgulanması hadisesiydi. Bu sorgulama ve yakla-

⁹ el-Ezherî, *Tehzîbü'l-lügâ*, Beyrut 2001, s. 281.

¹⁰ el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, Kahire 1998, II, 5, III, 5, 12, 19, 29, 31, 89; *el-Buhelâ*, Beyrut 2001, II, 73, 202, 213; *er-Resâil*, Kahire 1964, I, 75, II, 20, 204.

¹¹ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, Kahire 1992, s. 81; *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, Beyrut-Doha 1999, s. 36; *Te'vilü müşkilî'l-Kur'ân*, Beyrut 2007, s. 161.

¹² İbn Abdirabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, III, 351, 355-360, IV, 3, VIII, 140.

¹³ Ünlü tarihçi Mes'ûdî bu kavramı kullanmış, "şu'ûbiye Dâvası, şu'ûbiye'ye Reddiye..." gibi alt başlıklar altında birtakim değerlendirmeler yapmıştır. Mes'ûdî, *Murûcu'z-zehab*, Beyrut 1989, II, 26, 27, 28, 46, III, 211.

¹⁴ Ebü'l-Ferec el-İsfehânî, *Kitâbü'l-Egânî*, Beyrut 2008, I-III, 94, IV, 288, VI, 157, XIII, 70, XIV, 56, XVIII, 111, XX, 28.

¹⁵ Apak, "şu'ûbiye Hareketinin Tarihi Arka Planı...", s. 19-20.

¹⁶ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 747.

¹⁷ İbn Fazlillah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikü'l-emsâr*, Beyrut 2010, XII, 101; Sallâbî, Ali Muhammed, *ed-Devletü'l-Ümeviyye 'avâmilü'l-izdihâr ve tedâ'iyâtü'l-inhiyâr*, Beyrut 2008, II, 602.

¹⁸ Asabiyet, Arapça *saran*, *dolayan*, *kuşatan* anlamında 'a-s-b fiilinden türemiştir. Terim olarak, *baba tarafından kan bağı bulunan yakınlardan oluşan bir topluluk* demektir. İbn Abbâd, *el-Muhîd*, I, 343; İbn Manzûr, *Lisân*, I, 606, XV, 97. Ezherî, asabiyeye kişiyi haktan uzaklaştıran *körlük*, *fitneçilik* anlamı vermektedir. *Tutuculuk*, *kavmiyetçilik*, *partizanlık*... gibi anlamlar da bu tarife pek uzak değerdir. Ezherî, *Tehzîb*, II, 30, III, 157. İbn Fâris ise, Halil b. Ahmed'e dayandırarak asabeyi, *kişinin kendi babası veya oğlu olmadığı halde veraset iddiasında bulunması* olarak tanımlamaktadır. İbn Fâris, *Mu'cem*, IV, 340. Türkçe sözlükte asabiyete *akrabalık*, *kandaşlık* anlamı verilmektedir. Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, I, 308

şim tarzı mevâliyi rahatsız edebilir ve incitebilirdi.¹⁹ Yine mevâli kelimesinin, *velâ bağı*yla Arapların kendi neseplerine kattıkları azatlılar olduğu meselesi ayrıca hatırlanmalıdır.²⁰ Ancak *velâ* sisteminin iyi niyet taşıdığı ve korumacılığa hizmet ettiği, üstün konumdaki Arapların, yeni mühtedileri (Müslümanları) kendi kavimlerinin saldırılarından koruduğu bile söylenebilir. Ancak bu durumun sürekliliğinin savunulması ve bir övünç vesilesi olarak görülmesi sorunluyd.

Emevîlerle birlikte azatlı olmasa da, Arap olmayan tüm Müslümanlara mevâli denilmesi,²¹ İspanyol asıllı Müslümanlara *Müvelledûn* diye hitap edilmesi,²² hürlerden (Araplardan) bir derece düşük toplumsal bir statüyü işaret etmektedir. Aslında bu hitap şekilleriyle de onlar (zımnen) aşağılanmaktadır. Daha birkaç asır öncesinde, Araplardan üstün konumda bulunan Farslıların, Arap hâkimiyetini hazmetmesi kolay olmayacaktı. Kaynaklarda İslam öncesinde Arapların yarı aç ve sefil bir hayat sürdürdükleri, başkaları tarafından küçüm-sindikleri, *kaba saba adamlar*²³ ve *baldırı çıplak bedeviler*²⁴ olarak nitelendirildikleri bilinmektedir. Hal böyleyken zorla boyun eğdirildiğini düşünen (başta) Farslıların şu'ûbîliği sahiplenmesi daha iyi anlaşılır olmaktadır. İslam öncesinde Farslılarda var olan kendini üstün görme ve Arapları aşağılama olgusu, bu defa Şu'ûbiye adıyla kendini göstermektedir.

¹⁹ İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, Beyrut 2000-2001, VI, 4.

²⁰ Teknik anlamda dört grup mevali vardı; 1. Köle olan mevâli, 2. Azatlı olan mevâli, 3. Velâ bağı olan mevâli, 4. Kendileriyle velâ irtibatı olmayan hür mevâli. Bunlardan dördüncüsü Emevîler döneminin en sorunlu tanımıydı. Fethedilen bölgelerin yerli sakinlerinin, Müslüman olduklarında, *velâ* yoluyla Arap kabilelerinden birine katıldıkları görülmüştür. Böylece onlardan biri; yani mevlâsı kabul edilirdi. Müslüman olan bu yeni insanlar *mevlâ'l-hılf*, *mevâli'l-İslam* veya Arap olmayanlar anlamında da *e'âcim/acemler* gibi adlarla anıldılar. Ali Hatalmış, *İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*, Ankara 2002, s. 73, 145.

²¹ Mesela Taberî, bazı kişilerin adlarını veriyor ve *annesi ümmüveleddir denilerek küçük görülmüştür*, kaydını düşüyor. (Taberî, *Târîhu't-Taberî*, Kahire ts., V, 469.) Yine Arap şiirinde, *mevâli nasıl olur da Nizar'ı (Arabı) kötüler, ki onlar Nizar'ın kölesi değil miydi?* denilmiş olması, onların açıkça küçümsenmesidir. Bkz. İbn Said el-Mağribî, *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib*, Kahire 1964, I, 332.

²² Müvelledûn, Arap baba ile köle kadından (cariyeden) doğanlar (melezler), genç hizmetçiler anlamlarına gelmektedir. el-Ezherî, *Tehzîb*, XIV, 126; İbnü'l-Abbâd, *el-Muhîr*, IX, 356-357; İbn Manzûr, *Lisân*, III, 470, Yine Müvelledûn, esarete düşmüş bir milletin evlatları anlamındadır. Hatîb el-Bağdâdî, Muhammed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut 2001, XV, 543. Edebiyatta *müvelled kelamı* ifadesiyle, asıl Arap olmayanın, Arapçayı tam bilmeyenin sözüdür, yani sahih olmayabilir, anlamındadır. İbn Manzûr, *Lisân*, I, 660-661.

²³ Taberî, *Târîh*, IV, 574; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, X, 270; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyâ*, Beyrut 2000, XIII, 57; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 435; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, I, 281, IV, 292, VII, 13, 257.

²⁴ İbn Haldûn, *Târîh*, I, 748; İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zamân*, Beyrut 1998, s. 75.

Endülüs şu'ûbiyesi, Farslıların öncülük ettiği doğu şu'ûbiyesi kadar Araplara karşı sert olmamıştır. Öyleki onlar, bütün Arap medeniyetini kabul etmiş, Arapçayı dil olarak benimsemiş, Sünni Müslümanlıklarıyla övünmüş, ama Arap ırkının üstün olduğu iddiasını reddetmiştir.²⁵ İlerleyen asırlarda Endülüs şu'ûbiyesi de *muvelledün*²⁶ ve *Sakâlibe*²⁷ olarak Arap ırkçılığına ve egemenliğine karşı çıkmışlardır.²⁸ Hatipler ve şairler bu mücadelenin ve akımın sözcüsü olmuşlardır.

İbn Garsiye'yi bu risâleyi kaleme almaya sevk eden nedenin, Meriye (el-Meriye, Almeria) emiri İbn Sümâdih et-Tûcibî'nin maiyyetinde bulunan bir Arap şairin, Arap olmayanları aşağılayan şiirler söylemesi gösterilmiştir. Bunun üzerine İbn Garsiye, risâlesinde Arap olmayanların (Müvelledün'un) üstünlüğünü dile getirmiş, Arapları hem geçmişleri ve hem de kötü hasletleriyle aşağılamıştır.²⁹

Endülüs Emevîleri (756-1031), İber yarımadası üzerinde varlığını yüzlerce yıl sürdüren güçlü bir medeniyet ve müşterek kültür iklimi vücuda getirmiştir. Farklı din, dil ve kültürleri bir arada yaşatmış ve tüm tebaayı bir *ümme*t çatısı altında adeta bütünleştirmiştir. III. Abdurrahman (912-961) ve oğlu II.

²⁵ Günümüzün İslam ülkelerindeki milliyetçilik anlayışı ile İslam tarihindeki şu'ûbiye arasında bir tür yakınlık olduğu da söylenmiştir. Nitekim Abbasîler döneminde farklı Müslüman ırklar arasında başlayan milliyet temelli bu çekişmelere *şu'ûbiye* denilmiştir. Bu konuda bkz. D.B. Macdonald, "şu'ûbiye", *MEB İslam Ansiklopedisi* (çev. komisyon), Devlet Kitapları, Eskişehir 2001, XI, 585-586.

²⁶ *Müvelledün* terimini, müslüman fatihlerle yerli (İspanyol) kadınlar arasındaki evliliklerden ya da fahiherin ele geçirdikleri cariyelerden meydana gelmiş olan "*melez nesil*" için kullanıyor iseler de; kaynaklardan, bu terimle İspanya'nın yerli halkından müslüman olanların kastedildiği anlaşılmaktadır. Müvelledün, ihtida ederek yeniden doğanlar anlamında İspanyol Müslümanlar için kullanılmıştır. (Özdemir, "Müvelledün'un Endülüs Emevî Dönemi", s. 177.)

²⁷ Müvelledler içinde sayılmakla beraber azat edilen asker kölelere, kökenlerine atfen Sakâlibe (tekili Saklab) yani Slavlar denilmiştir. Bu kavram Arapça lügatlerde, beyaz tenli kızıl saçlı insanlar için özelde Ruslar, Bulgarlar gibi Kuzey Avrupa halkları için kullanılmıştır. Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Kuveyt 1965-2001, III, 200; Firûzabâdî, *el-Kâmûsü'l-mühî*t, Beyrut 2005, s. 105. İbn Kesîr, Müvelledün, Türklerden ve Slavlardan da oluşmaktadır, bilgisini vermektedir. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, byy. 1997-1999, XV, 684. Sakâlibe; Latince *esclave* kelimesinin Arapçalaşmış şekli *saklab* kelimesinin çoğuludur. Köle(ler) anlamında olup tüccarlar tarafından esir olarak Endülüs'e getirilip satılan daha çok Doğu Avrupa halklarına (bir anlamda Slavlara) verilen bir adlandırmadır. Müslümanlaşanlar azat edilmişler yönetimde ve orduda istihdam edilmişlerdir. Ahmed Muhtâr el-'Abbâdî, *Fî't-tarihî'l-Abbâsî ve'l-Endelüsî*, Beyrut 1972, s. 407-408; Mehmet Özdemir, "Endülüs Emevîleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XI (1995), s. 213-214.

²⁸ Müvelledün içinden Müslümanlığı özümsemeyenler veya gizli Hristiyan olanlar dahi olabilir. Çünkü onlardan pek çokları Endülüs'teki Müslüman idareye karşı sıklıkla ayaklanmıştır. Mesela onlar kendilerinden gördükleri Hafs b. Ömer'in isyanına büyük destek vermiştir. İbn'ül-Hatîb, *el-İhâtatü fi ahhârî Gırnata*, Kahire 1973, II, 148-149; İbn Haldûn, *Tarih*, IV, 174, VI, 4.

²⁹ Özdemir, "Müvelledün'un Endülüs Emevî Dönemi", s. 205.

Hakem'in (961-976) yürürlüğe koyduğu *güçlü idare + güçlü ordu + kaynaşmış toplum*³⁰ formülüyle bu toplumsal bütünlüğün sürekliliği hedeflenmiştir.³¹ Ne var ki Araplar eski alışkanlıkları olan asabiyeti, tamamen terk etmemiştir. Arap asabiyetinin öne çıkarılmasına, Endülüs mevâlisi yani Müslüman İspanyollar (Müvelledûn) ve Kuzey Avrupa halkları (Sakâlibe) tepki göstermiştir. Müvelledûn'un siyasette ön planda olduğu devirlerde, Şu'ûbiye akımı açığa çıkmıştır. Ancak Mağrib (Endülüs) Şu'ûbiyesi, doğudakiler kadar güçlü olmamıştır. Zira bu akımının kurucuları, öncüleri ve destekçileri en fazla Farslılar arasından çıkmıştır.³²

Müvelledûn içinden İslam kültür ve medeniyetinde saygın bir yere sahip önemli bilginler çıkmıştır.³³ Endülüs'ün Müslüman yerli halkı (Müvelledûn) gibi Hristiyanlar (Mozaraplar) da³⁴ ilk asırdan itibaren Arapça konuşup anlamıştır. Müvelledûndan bazılarının neseplerini Araplara dayandırdığı görülmüştür.³⁵ Aralarında makam ve mevki elde etmek adına Müslümanlığı tercih edenler çıkmıştır.³⁶ Müslüman İspanya'sının memlûkları denilebilecek diğer bir grup Sakâlibe için de benzer şeyler söylenebilir.³⁷ Yine onlar arasında yüksek

³⁰ Özdemir, "Endülüs'ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", *AÜİFD*, Ankara 1997, cilt: XXXVI, s. 241.

³¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târîh*, Beyrut 1987-2003, VII, 367; Himyerî, *er-Ravdü'l-mi'târ fi haberil-aktâr*, Beyrut 1984, s. 95.

³² Cevâd Ali, *el-Mufassal*, IV, 312; Muhammed Hadır Hüseyin, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile*, Dımaşk 2010, VIII, 319; Cevâd Ali ayrıca Kureys'e karşı duran diğer Arap kabilelerinin de şuûbiyeye destek verdiğini söylemektedir. Cevâd Ali, *el-Mufassal*, VIII, 632.

³³ Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/850) öğrencisi, tefsir ve hadis bilgini Ebû Abdurrahman Bakî b. Muhalled el-Kurtubî (ö. 276/889), ilahiyatçı ve şair Ebû Muhammed b. Hazm (ö. 456/1064) müvelled idi. Zehebî, *Siyer*, XIII, 285, 288; Hayreddin Zirikî, *el-A'lâm*, Beyrut, 2002, I, 104; IV, 179.

³⁴ Mozaraplar yani İspanyol asıllı Hristiyanlar olup özellikle Arapça okuyup yazmışlar ve hicri üçüncü asırdan itibaren idareye karşı oluşan isyanları destekledikleri görülmüştür. Mesela Ömer b. Hafsûn'un (ö. 306/918) çıkardığı isyanlara aktif olarak katılmışlardır (273-285/886-898). İbnü'l-Kutiyye, *Târîhu iftitâhi'l-Endelüs*, Kahire-Beyrut 1989, s. 103-105; İbn Hamîs, *A'lâmü Malkâ*, Beyrut-Rabat 1999, s. 221; s. 270.

³⁵ Kurtuba fatihi Yunan asıllı Mugîs b. Hâris (100/718) nesebini Gassân emiri Cebele b. Eyhem'e dayandırmış (Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 276), İspanyol asıllı büyük lügat âlimi Kurtubalı Ebû Mervân Abdülmelik b. Serrâc (487/1096) kendisini Kelb b. Vebre soyundan gelme bir Arap olarak takdim etmiştir (İbn Beşkuvâl, *Kitâbu's-sıla fi târihi eimmeti Endelüs*, Kahire 1989, s. 532). Soylarını Araplara dayayan Müvelledûn örnekleri için Goldziher'in Şu'ûbîlik makalesine bakılabilir. Ignaz Goldziher, "İspanya Müslümanları Arasında Şuubîlik", (çev. Ömer Özsoy), *AÜİFD*, Ankara, c.XXXV, ss. 403-423, s. 405. Goldziher'in bu makalesi "Die Şu'ûbiyya unter den Muhammedanern in Spain", *ZDMG* LIII (1989), ss.601-620. adıyla yayınlanmıştır.

³⁶ Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, s. 309.

³⁷ Mesela Got asıllı (Sakâlibe) edip ve bilgin Abdülmelik b. Habib el-Ebreşî sayılabilir. (es-Suhârî, *el-Ensâb* (thk. Muhammed İhsan en-Nâs), I-II, byy, 2006, I, 63). Yine Slav asıllı

bürokrat ve fakih Sa'îd b. Cûdî (284/897)³⁸ ve ünlü dilci İbn Sîde (458/1066)³⁹ gibi önemli şu'ûbî isimler ortaya çıkmıştır.

Endülüs tarihinin ilk iki asrında Müvelledûn genel olarak sakin, huzurlu bir hayat sürmüş ve devletle de uyum içerisinde olmuştur. En kalabalık nüfusa sahip bu grubun, Araplar tarafından zaman zaman dışlanması bile, onları isyan ettirmemiştir. Aksine bu asırlarda Araplar kendi aralarında sıklıkla çatışmış ve savaşmıştır. Yine Berberiler fırsat buldukça başkaldırmıştır.⁴⁰ Dış müdahale ve yaşanan iç sorunlar yüzünden Endülüs'ün siyasi ve toplumsal bütünlüğü sarsılmıştır.⁴¹ Önce Mozaraplar ardından Müvelledûn devletine karşı gelmeye başlamıştır. Arap-Müvelled gerginliğinin yaşandığı ortamlar şu'ûbiye akımına olan ilgiyi artırmış olmalıdır. Böylece IX. yüzyıl ve X. yüzyılın ilk yarısında Endülüs topraklarında cereyan eden etnik çatışmalar yaygınlaşmıştır.

İslam kültür ve medeniyeti eş zamanlı olarak hem Abbasîler, hem de Endülüs Emevîlerinde en parlak dönemini yaşamıştır. Endülüslüler, genellikle Abbasîleri çok yakından takip etmiş olsalar da, kendi özgünlüklerini koruyabilmişlerdir. Nitekim şu'ûbiye akımı önce Abbasîlerde sonra Endülüs Emevîlerinde görülmüştür. şu'ûbiye -en olumsuz yönüyle-, her iki memlekette bölünme ve parçalanmalara kapı aralamıştır. Abbasîlerde merkezden uzak eyaletlerden başlayarak bağımsız devletler kurulmuşken, onlara oranla çok küçük yüz ölçüme sahip Endülüs'te Tavâif-i Mülûk (küçük devletçikler) ortaya çıkmıştır.⁴² Mesela müvelledûn ve Sakâlibe, Endülüs'ün doğusunda ve kuzeyinde kendi devletçiklerini kurmuştur.⁴³ Günümüz İspanyasının çok sayıda özerk

(Sakalibe) Züheyr el-Âmirî (429-1038) Mulûk-i Tavâif döneminde İbn Garsiye'nin yaşadığı el-Meriye'de valilik yapmıştır. Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 51.

³⁸ el-Humeydî, *Cezvetü'l-muktebes fi zikri vülâti'l-Endelüs*, el-Mektebetü'l-Endelüsiyye 3, Dâru'l-Misriyye, Kahire 1966, I, 229.

³⁹ İbn Sîde diye meşhur kişinin adı Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail el-Mursîdir. Zehebî, *Tarihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, Beyrut 1986-2000, XXX, 448; İbnü'l-Verdî, *Tarihu'l-İbnü'l-Verdî*, I-II, Kahire 1285, I, 372; Safedî, *el-Vâfi*, XX, 100; İbn Fazlillah, *Mesâlik*, VII, 61-62.

⁴⁰ İbn Haldûn, *Tarih*, IV, 18.

⁴¹ Mesela o dönemde Vatikan'ın teşvikiyle devreye sokulan *Hristiyan fedâileri hareketi* çıkardığı olaylarla, Mozarapları devlete karşı kışkırtmıştır. Müvelledûn kendi soylarından Ömer b. Hafsûn'a büyük destek vererek ayaklanmıştır. Bu ve buna benzer hadiseler Endülüs toplumsal birliğine zarar vermiştir. Özdemir, "Endülüs Emevîleri", XI, 213.

⁴² İhsan Abbâs, *Tarihu'l-edebî'l-Endelüsi (Asru't-Tavâif ve'l-Murâbitin)*, Dâru'ş-Şurûk, Amman 1997, s. 137.

⁴³ Goldziher, "İspanya Müslümanları Arasında şuubilik", s. 408.

bölgeye ayrılmış olmasının tarihî arka planında Tavâif-i Mülûk'ün izlerine rastlamak mümkündür.

Papalık ve çevre Hristiyan devletler, Müslümanlar arasında meydana gelen ayrışmayı sürekli teşvik etmişlerdir.⁴⁴ Böylece eşzamanlı olarak Hristiyanlar birleşerek güçlenmişler, Müslümanlar ise ayrışarak zayıflamışlardır. İbn Garsiye, Tavâif-i Mülûk devrinde Sakâlibe'nin söz sahibi olduğu bir ortamda risalesini kaleme almıştır.

İbn Garsiye (ö. 477/1084) ve Şu'ûbiye Risâlesi

İbn Garsiye'nin⁴⁵ tam adı, Abdurrahman b. Ahmed b. Sa'îd b. Muhammed b. Bişr b. Garsiye'dir. Ayrıca ona yaşadığı şehre, mensubiyet ve aile geçmişine istinaden "el-Kurtubî el-Mâlikî el-Beşkenşî ve İbnü'l-Hisâr" lakapları verilmiştir. Ebû Âmir ve Ebü'l-Mütarrif künyelerini kullanmıştır.⁴⁶ Öte yandan el-Beşkenşî lakbıyla onun Basklı (Basques) bir aileden geldiği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda İbn Garsiye'nin hayatı ile ilgili verilen bilgiler çok sınırlıdır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte farklı zamanlarda mülaki olduğu kişiler dikkate alınarak hicri beşinci asırda yaşadığı ifade edilmiştir. Bazı kaynaklarda 477/1084 yılında vefat ettiği kaydına rastlanmıştır.⁴⁷ Bask asıllı Müvelled bir aileden gelen İbn Garsiye'nin, ailesi veya kendisinin Müslümanlara esir düşmüş ve Endülüs'ün güneyindeki Dâniye (Denia) şehrine götürülmüştür. Yine onun Futays kabilesinin veya Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî'nin mevlası olduğu bilgisine yer verilmiştir.⁴⁸ İyi eğitim aldığı anlaşılan İbn Garsiye, uzun yıllar Dâniye emiri Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî (1010-1044) ve oğlu İkbâlû'd-Devle Ali'nin (1044-1076) kâtipliğini yapmıştır. Bir süre

⁴⁴ Özdemir, "Endülüs Emevîleri", XI, 213.

⁴⁵ *Garsiye*, Arapça'da *eken, diken ve üreten* gibi olumlu manada, İspanyolcada ise (Garcia,) *hilekâr veya tilki kadar kurnaz* gibi olumsuz manada kullanılmaktadır. Abdüsselam Muhammed Harun, *Nevâdirü'l-mahtûtât*, Beyrut 1991, I, 256.

⁴⁶ İbn Beşkuvâl ilginç bir şekilde başka kaynaklarca da teyit edilen İbn Garsiye'ye ait bu isim ve künyeleri tam olarak vermektedir. Ancak onun şu'ûbî yönüne ve risalesine hiç değinmemektedir. Üstelik bu kişinin Hammûdîler devrinde Başkâdılık görevlerinde bulunduğu ve h.364-422 yılları arasında yaşadığı anlatılmaktadır. İbn Beşkuvâl, *Kitâbu's-sıla*, s. 485-487.

⁴⁷ Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 63; İbnü'l-İmâd ve Zehebî, İbn Garsiye'nin adını, Abdurrahman b. Ahmed. Sa'îd b. el-Hisâr olarak vermektedir. İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab fî ahbâri men zehab*, Beyrut 1986-1993, XI, 104; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1982-1988, XVII, 473.

⁴⁸ İbn Said el-Mağribî, *el-Muğribî*, I, 196, 209; Harun, *Nevâdir*, I, 256.

Baş Kadılık (Kâdi'l-Cemâa) görevinde bulunduğu düşünülürse önemli makamlarda görev yaptığı söylenebilir.⁴⁹

İbn Garsiye, Sakâlibe asıllı Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî (ö. 436/1045)⁵⁰ ve onun oğlu Ali'nin destek ve himayesinde risâlesini kaleme almıştır.⁵¹ İbn Garsiye'nin yařadđı dönemde, Müvelledûn ve Sakâlibe güçlenmeye başlamış ve Araplardan ayrışarak kendi bağımsız teşekküllerini (Tavâif-i Mülûkü) kurabilmiştir. Araplara karşı meydana gelen muhalefetin güçlenmesini şu'ûbîlerin bir başarısı olarak kaydedebiliriz.⁵² O, *şu'ûbiye Risâles'*yle, edebî gücünü de açık şekilde göstermiş ve onunla meşhur olmuştur. Bu risâle, Endülüs şu'ûbiyesinin en kapsamlı belgesi hüviyetinde olup, aslında açık bir mektup niteliğinde yazılmıştır.⁵³

şu'ûbiye Risâlesi'nin tam adı, *Risâletü tafdili'l-'Acem 'ale'l-'Arab* (Acemlerin Araplara Üstünlüğü Risâlesi) olup kısaca *Risâletü'ş-şu'ûbiyye* şeklinde bilinmektedir. şu'ûbiye hareketinin Endülüs'te yazılmış ilk edebî ürünü olma özelliğine de sahiptir.⁵⁴ İbn Garsiye, Arap ırkına karşı sert sözlerinde ve Arap olmayanlara yönelik övgülerinde, doğu şu'ûbiye edebiyatının tarihî ve etnografik motiflerini geliştirmiştir. Arapların kusur ve ayıplarını, Rum, Fars ve Slavların fazilet ve meziyetlerini abartılı, süslü ve bir o kadar da etkili bir üslupla vermiştir.⁵⁵ Birçok edebi sanatı satırlarına yansıtan İbn Garsiye, yan yana getirdiği iki kelime arasında seci sanatını ustalıklı kullanmıştır.⁵⁶

⁴⁹ İbn Said el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 355-356; Ömer Ferrûh, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1984, IV, 392; Muhammed Mahfûz, *Terâcimü'l-müellefine't-Tunisiyyîn*, Beyrut 1994, IV, 391; İhsan Abbas, *Tarihü'l-Edebi'l-Endelüsî*, s. 137-138. Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî, Abdurrahman en-Nâsir İbnü'l-Mansûr Muhammed b. Ebî Âmir'in mevlasıdır. Bu kişi Endülüs'ün doğusunda Ebû Âmir devletine bağlı olarak hükümrânlık sürmüştür. İbn Garsiye oğlu Ebû Cafer'i eğitim alması için Ebu'l-Abbas el-Cezîrî'den ders aldırılmıştır. İbnü'l-Ebbâr, *Tuhfetü'l-kâdim* (nşr. İhsân Abbâs), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1986, s. 51; Zehebî, *Siyer*, XVII, 473-474.

⁵⁰ Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fi tarihî'l-beşer*, Kahire 1907, II, 148; İbnü'l-Verdî, *Tarih*, I, 320; İbn Haldûn, *Tarih*, IV, 211.

⁵¹ Harun'a göre Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî Rum asıllı olup, şu'ûbîleri kollayıp gözeten biri olarak bilinirdi. İbn Garsiye onun sarayında ve himayesinde yaşamıştır. Harun, *Nevâdir*, I, 258.

⁵² Ferrûh, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî*, IV, 392; Harun, *Nevâdir*, I, 257.

⁵³ Kılıçlı, *Arap Edebiyatında şu'ûbiyye*, s. 317.

⁵⁴ Mustafa Öz, "İbn Garsiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIX (1999) s. 504.

⁵⁵ Goldziher, "İspanya Müslümanları Arasında şuubilik", s. 411-412.

⁵⁶ Peş peşe getirdiği iki kelime arasında seci sanatı yaparak, ifadelerinde kulağa hoş gelen müzikal bir ritim katmıştır. Bunu yaparken de anlam bütünlüğünü korumaya riayet etmiştir. Mesela ...علم رجع, وضع رجع, شمع بزخ, بصر صبر, (basara sabara, şemaha bezaha, vadaha raca'a, halime 'alime...) gibi İhsan Abbâs, *Tarihü'l-edebi'l-Endelüsî*, s. 139.

İbn Garsiye'nin risâlesi başka müelliflerin yazdığı eserler içerisinde günümüze ulaşmıştır. Şu'ûbiye Risâlesi'nde geçen ifadelere bakılırsa İbn Garsiye, fesahatinin ünlü cahiliye şairi Sahbân b. el-Vâilî'den daha iyi durumda olduğunu,⁵⁷ soyunun Gassânî meliklerine, Rum imparatorlarına ve Fars kisralarına dayandığını ifade etmiştir. Özeld beyazları (Hint Avrupa halklarını) ve hatta Yahudileri Araplara tercih ettiğini söyleyecek kadar sözünü sakınmamıştır. Bir yandan Hz. Peygamber'i (s) medh u senâ ederken, diğer yandan onun (s) atalarının Arap olmadığına ve Hz. İbrahim'e dayandığına işaret etmiştir.⁵⁸ Risâlesi, yaşadığı çağda ve sonrasında edebî ve fikrî çevreler üzerinde derin izler bırakmıştır.⁵⁹

İbn Garsiye'nin az sayıda şiiri günümüze intikal etmiştir. Onun şiiriyle nesrini karşılaştıran edipler nesrinin daha açık ve sağlam olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁶⁰ Takdim ve tercümesini yaptığımız metin onun Arap dili ve edebiyatı alanında ustalığını göstermesi bakımından önemlidir. Yaşadığı dönemdeki doğu edebiyatına ait eserlere ulaştığı gözlenen İbn Garsiye'nin bu mahareti, hakkında reddiye yazanlar tarafından bile ifade edilmiştir.⁶¹

Risâletü's-Şu'ûbiyye, yazıldığı andan itibaren birkaç asır boyunca mütefekkir, edip ve şairleri meşgul etmiş, üzerine reddiyeler yazılmıştır. Bu reddiyelerden pek azı zamanımıza ulaşmıştır. Onlar da farklı eserler içerisinde bir bölüm halindedir. Bunlar arasında en hacimli ve belki de en önemlisi, Ebû Yahyâ İbn Mes'ade'ye (ö. 600/1204)⁶² ait olanıdır ve *Hatfû'l-Bârik ve Gazfû'l-Mârik fî Reddi 'alâ İbn Garsiye el-Fâsık* adını taşımaktadır. İbn Mes'ade, İbn Garsiye'nin şu'ûbî fikirlerini çürütmeye çalışmaktadır.⁶³ Belensiyeli (Valencia)

⁵⁷ İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 407. Kaynaklarda cahiliye şairi Sahbân b. Vâilî'nin (ö. 54/674) iyi bir fesahate sahip olduğu vurgulanmıştır. Sahbân b. Züfer b. İyâs el-Vâilî fesahatiyle ünlü bir şairdir. Araplar arasında *Sahbân b. Vâilî'den daha fasihtir.* sözü darb-ı mesel haline gelmiştir. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 282; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 79; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, VIII, 791.

⁵⁸ Harûn, *el-Mahtûtât*, s. 247-249. İbn Garsiye'nin bu vb. benzeri ifade ve yaklaşımları başka kaynaklarda da yer almaktadır. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre fî mehâsini ehl-i Cezîre*, Beyrut 1997, VI, 712-713; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 407.

⁵⁹ Ferrûh, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, IV, 683

⁶⁰ İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 407; Ferrûh, *Tarîhu'l-edebi'l-'Arabî*, IV, 683.

⁶¹ Öz, "İbn Garsiye", XIX, 504-505.

⁶² Asıl adı Abdurrahman b. Ali b. Mes'ade el-Âmirî'dir. Gırnata'lı ünlü kâtiplerden biridir. Safedî, *el-Vâfî*, XVIII, 115.

⁶³ Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zûnûn*, İstanbul 2007, II, 698. Ebû Yahyâ b. Mes'ade, Muvahhidler devletinin kurucusu ve lideri İbn Tûmert (ö. 524/1130) ve Abdülmü'min el-Kûmî (ö. 558/1163) zamanında yaşamıştır. İbn Mes'ade aslında bu iki hükümdarın adını anarak İbn Garsiye'nin övdüğü Fars ve Rum hükümdarlarına karşı alternatif sunmuştur. (İhsan Abbâs, *Tarîhu'l-*

şair Ebü Ca'fer Ahmed b. Dûdîn el-Belensî de reddiye yazarlardandır. Üstelik İbnü'd-Dûdîn, İbn Garsiye ile birkaç kez görüşmüştür. Onun reddiyesi dili, üslûbu ve şu'ûbiye hakkında verdiği bilgiler önemlidir. Ancak o da İbn Garsiye için çok ağır ithamlarda bulunmaktadır.⁶⁴ Ebü't-Tayyib Abdülmün'im b. Mennullah el-Hevvârî el-Kayrevânî'ye (ö. 493/1099) ait reddiyede İbn Garsiye, edebî yönü ve bazı üslubu takdir edilse de sert bir şekilde eleştirilmiştir. Söz konusu reddiyenin ismi Keşfü'z-Zünûn'da, *Hadikatü'l-belâĝa* olarak geçmektedir.⁶⁵ Endülüs'te İbn Abbas namıyla meşhur olmuş şair ve ediplerden Ebü Ca'fer Ahmed b. Abbas el-Ensârî'ye (ö. 530/1136) ait olduğu sanılan bir reddiye daha bulunmaktadır.⁶⁶ Yine Ebü Mervân ve Ebü Abdullah adlı hatırı sayılır âlim ve şair kardeşlere ait olduğu söylenen iki reddiye daha mevcuttur.⁶⁷ Kurtuba yakınlarındaki şakûra kasabasında doğan bu kardeşlerden Ebü Mervân Abdülmelik b. Muhammed b. Ebi'l-Hisâl el-Gâfikî (ö. 528/1134), hac yolculuğu sırasında ölmüştür. Diğer kardeşi Ebü Abdullah Muhammed b. Mes'ûd Ebi'l-Hisâl el-Gâfikî Zü'l-vizâreteyn (ö. 540/1145) ise Murâbitlara karşı bir ayaklanmada hayatını kaybetmiştir.⁶⁸ Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Muhammed b. Abdullah el-Belevî'ye (ö. 604/1207) ait bu reddiye kısa olup belli bir başlığı yoktur.⁶⁹ Metni bize kadar ulaşmasa da, şair ve edip Ebü'l-Haccâc Abdülmelik

edebî'l-Endelüsî, s. 137-142; Öz, "İbn Garsiye", XIX, 504) İbn Mes'ade'nin bu reddiyesi Harun'un Nevâdirü'l-Mahtûtât'ı içerisinde yer almıştır. Harun, *Nevâdir*, I, 255.

⁶⁴ eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, I, 29, III, 703, 704-722; İbn Saîd el-Maĝribî, *el-Muĝrib*, II, 322; İhsan Abbâs, *Tarihü'l-edebî'l-Endelüsî*, s. 140; Harun, *Nevâdir*, I, 256.

⁶⁵ Ebü't-Tayyib Abdülmün'im b. Mennullah el-Hevvârî el-Kayrevânî'ye ait reddiyenin büyük bir kısmı İbn Bessâm eş-Şanterîni tarafından tespit edilmiştir. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 745-746; Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, II, 698.

⁶⁶ Züheyr el-Fetâ el-Âmirî'nin (ö. 529/1135) kâtipi Ebü Ca'fer Ahmed b. Abbas el-Ensârî (ö. 530/1136) olduğu sanılan İbn Abbas'a ait bir reddiye bulunmaktadır. Züheyr el-Fetâ el-Âmirî (ö. 429/1038) el-Meriye'de hüküm süren Berberi asıllı bir hükümdardır. Ebü Ca'fer b. Abbas onun kâtipliğini ve vezirliğini üstlenmiştir. Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, II, 148; Safedî, *el-Vâfi*, XVI, 8; İbnü'l-Hatîb, *el-Ihâta*, I, 259-262, 518; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 141-142. Söz konusu reddiyenin tam metni için bkz. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 746-756.

⁶⁷ Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zünûn*, II, 698.

⁶⁸ ez-Zehabî, el-'İber fi haberi men ğaber, Beyrut 1985, II, 354. İyi bir bürokrat ve devlet adamı olan Ebü Abdullah, kardeşi Ebü Mervan ile birlikte Murâbit hükümdarı Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf b. Taşfin'in (ö. 537/1143) emrinde çalışmış ancak onlara muhalefet edenlerle birlikte olmuş ve çıkan bir isyanda ölmüştür. Kılıçlı, *Arap Edebiyatında şuubiye*, s. 327. İbnü'l-Ebbâr Ebü Mervân künyesini kullanan İbn Sabra olarak da tanınmış Farisî asıllı Velfî b. İsmail el-Gâfikî'den söz etmektedir. Bu kişi de İbn Garsiye hakkında bir reddiye kaleme almıştır. İbnü'l-Ebbâr, *Tuhfe*, s. 50-51.

⁶⁹ İbnü'ş-Şeyh İakabyyla da tanınan bu âlim, İbn Garsiye'nin şuûbiye Risâlesine yazdığı kısa reddiye ile ona cevap vermektedir. Kılıçlı, *Arap Edebiyatında şuubiye*, s. 325.

b. Halef b. Müferric b. el-Cennân (ö. 539/1144)⁷⁰ ve Abdülmün'im b. Muhammed el-Hazrecî el-Gıratî'ye (ö. 597/1201)⁷¹ ait reddiyeler bulunmaktadır.

Tercümesini yaptığımız metin, Abdüsselam Muhammed Harun'un (ö. 1988) *Nevâdirü'l-Mahtûtat* adlı eseri içerisinde ve tenkitli olarak ilk kez 1953 yılında neşredilmiştir. Harun, muhakkiklerin piri (şeyhi) olarak şöhret yapmıştır. Onun İslam kültür kaynaklarının yayınlanması ve tanıtılmasında büyük emeği geçmiştir. Aslen Mısırlı olan Harun, 1909 yılında İskenderiye'de doğmuştur. İlim, irfan ve kültür sahibi bir aile içerisinde yetişmiştir. Harun, ailesinin Kahire'ye yerleşmesinden itibaren eğitimini el-Ezher'de sürdürmüştür. Akademik kariyerini tamamlayan Harun, 1945 yılından itibaren telif eserleri yayınlanmış ve edebî/ilmî eserlerin tahkikini yaparak neşretmeye başlamıştır. Tahkiklerinin sayısı 16'yı bulmuştur. Yine 1945 yılından itibaren de İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır. Yine ilerleyen yıllarda çeşitli Arap ülkelerinde akademik dersler vermiştir. Eserleri ve ilmî çalışmaları önemli ödüller almıştır. Başlıca eserleri: el-Esâlibü'l-İnşâiyye, Kavâidü'l-İmlâ, Künnâşetü'n-Nevâdir, el-Meysir ve'l-Ezlâm, en-Nush beyne'l-Lüga ve't-Tarîh, et-Türâsî'l-'Arabî, Tahkîkü'n-Nusus ve Neşruhâ. Fihristleri: Tahkîkât ve Tenbîhât Mu'cemi Lisâni'l-'Arabî, Fehârisu Mu'cemi Tehzîbi'l-Lüga, Mu'cemu Mukayyedâti İbn Hallikân. Harun'u meşhur eden yaptığı çok sayıda neşrettiği eserlerin tahkikleri olmuştur.⁷²

Harun *Nevâdirü'l-Mahtûtat* adlı eserinde Şu'ûbiye Risâlesinin metnini vermeden önce İbn Garsiye ve Şu'ûbiye akımını tanıtmıştır. Goldziher'in şu'ûbîlik makalesine atıfta bulunduktan sonra onun düştüğü bazı hatalara değinmiştir. Mesela İbn Garsiye'nin söz konusu risâlesini el-Meriye emiri Mu'tasım b. Sumâdih et-Tûcibî'nin saray şairi Abdullah b. el-Haddâd'a değil,

⁷⁰ Tam adı Ebu'l-Haccâc Abdümelik b. Halef b. Müferric b. el-Cennân, Endülüslü meşhur şair İbn Hafâce (ö. 533/1138) ile çok yakın arkadaştır. Devrinin önemli şair ve edipleri arasında sayılmıştır. Onun İbn Garsiye için yazdığı reddiye günümüze ulaşmamıştır. Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuubiye*, s. 329. İbnü'l-Ebbâr onun asıl adının Abdülhak b. Halef Müferric b. Said el-Kenîni eş-Şâtibî olduğu ve İbn Garsiye'nin risâlesine bir reddiye yazdığı bilgisini vermiştir. İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 119.

⁷¹ Ebû Muhammed Abdülmün'im b. Muhammed el-Hazrecî el-Gıratî, (597/1201) önemli Malikî fakihleri ve kadıları arasında yer almıştır. Soyunun büyük sahabî Sa'd b. 'Ubâde'ye (14/635) dayandığı söylenmiştir. Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuubiye*, s. 330.

⁷² Fethi en-Neklâvî-Hulusi Kılıç, "Harun, Abdüsselam Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVI (1997), s. 256-257.

aynı emirin şairliğini yapan ve İbnü'l-Harrâz/İbnü'l-Cezzâr olarak da tanınan Ahmed b. Muhammed b. Sehl el-Ensârî'ye tevcihen yazdığını söylemiştir.⁷³

Arapçada *haddâd*/حماد (demirci), *harrâz*/حراز (muhafız) ve *cezzâr*/جزار (kasap) birbirlerine oldukça yakın imlaya sahip kelimelerdir. *İbnü'l-Haddâd*, *İbnü'l-Harrâz* ve *İbnü'l-Cezzâr* şeklinde söylenmesi de bir mesleği icra etmeyi ifade etmektedir. Bu tür kelimelerin imlasında hata yapma ihtimali söz konusu olabilir. Harun'un dediği isim hem belirgin ve hem de kaynaklarca da teyit edilebilmektedir.⁷⁴ Goldziher'in İbn Garsiye'nin muhatap aldığı kişinin Abdullah b. el-Haddâd olduğunu söylemesi, ilgili kişinin kimliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İbn Garsiye'nin muhatap aldığı kişinin, Abdullah b. el-Haddâd değil de; İbnü'l-Harrâz veya İbnü'l-Cezzâr lakaplı Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Ensârî olması kuvvetle muhtemeldir.

Böyle edebi bir eseri çevirmenin zorluğu bilinmelidir. Yaptığımız bu tercüme bir manada yaklaşık anlamı (meâli) vermektedir. Tercümenin son hali verilmeden önce, Arapçaya vakıf kişilerle birçok kez mütalaası yapılmıştır. Tercüme metnimizde sade ve yalın dil kullanılmıştır. Harun'un tüm dipnotları korunmuş olsa da, gerekli görölen yerlerde ilaveler ve açıklamalar yapılmıştır. Bu durumu göstermek için de parantez içinde (A.H.) kaydı düşülmüştür. Harun, kullandığı pek çok dipnotunda, özellikle kelime ve deyimlerin açıklarken kaynak ismi vermemiştir. Tüm dipnotlar tarafımızdan gözden geçirilmiş ve yeniden kaynaklandırılmıştır.

⁷³ Harun, *Nevâdir*, I, 253-256. Konu ile ilgili olarak bkz. İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 345; İhsan Abbâs, *Târîhu'l-edebi'l-Endelüsî*, s. 138; Kılıçlı, *Arap Edebiyatında şu'ûbiyye*, s. 317.

⁷⁴ Söz konusu Ahmed b. Muhammed el-Ensârî'nin lakabı İbn Sa'îd el-Mağribî'de, *İbnü'l-Cezzâr*, eş-Şanterînî ve İbnü'l-Faradî'de *İbnü'l-Harrâz* şeklinde geçmektedir. İbn Sa'îd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 407; eş-Şanterînî, *ez-Zahîre*, III, 704; İbnü'l-Faradî, *Târîhu'l-ulemâ ve'r-ruvât li'l-ilm bi'l-Endelüs*, Kahire 1988, I, 40.

TERCÜMESİ

İBN GARSİYE RİSÂLESİ

Bismillahirrahmanirrahim / Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Bu risale, Ebû Âmir b. Garsiye tarafından Ebû Abdullah b. el-Haddâd'ı⁷⁵ yermeye ve Acemlerin Araplara karşı üstünlüğünü göstermeye yönelik olup Lâra'da⁷⁶ kaleme alınmıştır.

Zû Hassân ailesi yahut Gassân'dan başka yeryüzünde insanlar yokmuş zanneden, çok ucuza satılan, Yemen'in defolusu,⁷⁷ Beccâne'de konaklayan,⁷⁸ (şiiir) takrizi nihayet bulan, aktaran ve aktarılan, yani sana selâm olsun. Anlatıldığına göre; toplum seni el âleme muhtaç etmemiş ve sana bir şeyler vermişse de, sen hala terkedilmiş yuvasının etrafında dönensin (kuş misalisin). Şairler nadiren yerlerini bırakırlar da sen (hala tehlikeli) ıssız mecralarda-sın!⁷⁹ Toplum seni aileye katmak suretiyle de sokağa atmamıştır.⁸⁰ Yeter, yeter, Seni çöllerde debelenmene ihtiyaç duyduran kimdir? Durma vallahi;⁸¹

⁷⁵ Goldziher'in yazdığı makalede bu risalenin Ebû Abdullah b. el-Haddâd'a tevcihen yazıldığı belirtilmiştir. (Goldziher, "İspanya Müslümanları Arasında Şuubilik", s. 408.) Ancak Harun'a göre bu ismin doğrusunun asıl nüshada geçtiği üzere "Ebû Ca'fer (Ahmed b. Muhammed) İbnü'l-Harrâz" şeklinde olduğudur. Bkz. Harun, *Nevâdir*, I, 259.

⁷⁶ Kaynaklarda Lara/Lâre denilen bir yere rastlamadık. Ancak buranın muhkem kalelere sahip sugûr kenti Lâride (Lerida, Lleida) olması muhtemeldir. Lâride, Müvelledûn tarafından Endülü's Emevî Devleti'nden ayrılarak bağımsız siyasi teşekküllere (Tavâif-i Mülûk) dönüşen ilk bölgeler arasındadır. el-İdrîsî, *Nüzhâtü'l-müstâk fi ihtirâki'âfâk li's-şerif*, Beyrut h.1409, II, 733; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1977, V, 7; İbn Said el-Mağribî, *Kitâbu'l-Cuğrafyâ*, Manşûratü'l-Mektebi't-Ticârî, Beyrut 1970, s. 135. (A.H.)

⁷⁷ Erşü'l-Yemen, Endülü's'ün doğusundaki Beccâne kenti yakınlardaki köyleri kapsayan bir bölgedir. İlk Emevî fetihleri sırasında burası Yemen asıllı Kudâ'a kabilesinden Benû Serrâc'a verilmiştir. (Himyerî, *er-Ravdü'l-mi'târ*, s. 79; Kehhâle, *Mu'cem*, II, 506). Ancak burada Harun'un da işaret ettiği gibi Arapları küçümseme anlamına da yakın bir kusura işaret etmektedir. Nitekim sözlükte *el-erşü*; eşyadaki kusur, ayıp anlamındadır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, VI, 264.

⁷⁸ Halele, hâl'in çoğulu olup belli bir yerde konaklayan anlamındadır. (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XI, 163). Beccâne, el-Mîre'nin köylerini içine alan kazalardandır. Ancak ahali iki fersah uzaklıktaki el-Mîre'ye taşınmak zorunda bırakılmıştır. Yâkût, *Mu'cem*, I, 339.

⁷⁹ eş-Şe'aretü kıllar, kıllılar... vb. anlamlarında yaygın olarak kullanılmış olsa da (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, IV, 410-412) Harun, eş-Şanterîni'ye istinaden şâir'in çoğulu olduğunu söylemiştir. (eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 705) İbn Garsiye ayrıca vukûr (yuvalar), kûr (köyler, bölgeler) kelimelerini çoğul (cumû) sigâsıyla bir anlamda vulû' (sevda, aşk, tutku) kalıbına uygun düşecek tarzda vermiştir. Bu, *terkedilen yuvanın bölgesine dönen (kuş misali), şairleri yolculuğa çıkartacak şey ne kadar da azdır ancak (bu da) geçici hayaldir!* (A.H.).

⁸⁰ el-Âl, aile anlamında olsa da burada serap (kavuşulamayan) anlamında kullanılmıştır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XI, 37.

⁸¹ Sekif, uyanık ol! anlamındadır. Sekif ise, tam bir zekâ ve donanım sahibi kimseye denilmiştir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, IX, 19.

seni batağa zorlayana, seni pahalı olana değil ucuz olana, satışa getirene var git. Rahat meclislerin⁸² yerini, dipsiz vadilerle değiştiren; sevimli olandan, içinde telef olduğun çöllere, er meydanından kadınların yanına taşınadır. Enlemesine boylamasına dolaştın, tüm yeryüzü sana vekâlet etmiş olsa da; Tebâle'ye⁸³ yöneldiğinde ebleh kesilmişsin,⁸⁴ bela üstüne belayı başına sarmışsın, yemin ederek bahanelere başvuruyorsun ve kendini ağırdan satıyorsun. Seni hasta olarak görüyorum,⁸⁵ bu şereflı nesli sen şuursuzca küçümsüyorsun, hâlbuki onlar şihâb ve Suheyb yıldızıdırlar.⁸⁶ şereflı, itibarlı, süvari⁸⁷ altın bilezikli kistrâlar, uyuz develerin sahibi Araplar (hiç) değildir. Onlar, küüçük keçilerin, koyunların çobanı olmayıp, mızrak atan ve güçlü adamlarken, (Araplar) ufak develeri güdenlerdir. (Onlar) şerefle meşgul iken, (Araplar) keçi sağabilmektedir. Güçlü kudretli Kayserler; miğferleri ve zırhları ile etraflarına korku salanlar, saraylar bina edenler ve hayvanları salıverenlerdir.⁸⁸ Yine onlar, tüyleri umumiyetle sarı şahinlere ve okçuların sarışın (kadınlarına)⁸⁹ ama savaşarak elde ettikleri sarışın (cariyelere)⁹⁰ sahiptirler.

şeref atıřmalarına⁹¹ tanık olmaları onlara engel teşkil etmez / Yahut savaş günü denkleriyle mücadele etmeleri de,

⁸² el-Endiye, nâdin'in oğulu olup meclisler anlamındadır. (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, IV, 384). Harun ise yine benzer anlamda en-nedâ'nın oğulu olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca ona göre el-harîde, meclisin diğer parçaları olup delinmemiş inci demektir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 162, XII, 506.

⁸³ Tebâle, Yemen yolu üzerinde Tihâme topraklarında bir beldedir. Yâkût, *Mu'cem*, II, 9.

⁸⁴ Tebâle, belâhe (ahmaklık) ile aynı vezinde oluşuyla da bir sanat yapmaktadır. Komisyon, *el-Mu'cemu'l-vasît*, Kahire 2004, s. 70.

⁸⁵ Harun el-Harebe'de doğrusu "eahsebeke; zanneder misin?" şeklinde geçmektedir, demektir. el-Harebe adlı bir esere rastlayamadık. (A.H.)

⁸⁶ Suheyb ve şihâb gökyüzünde akıp giden parlak meteor parçaları, kayıp geçen yıldızlar anlamında kullanıldığı gibi boz ve kumral anlamına da gelmektedir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, X, 151, XII, 227 (A.H.)

⁸⁷ el-Bühem, fetha ile (el-behem) debelenen manasında behime'nin çoğuludur. Nereden geleceği bilinmeyen atlıdır, (ansızın gelen şövalyedir) vurgu için (böyle) söylenmiştir. el-Behme koyunların küçük kuzularına da denir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XII, 56.

⁸⁸ es-Serûh, seraha'nın oğulu olup, mer'alarda otlatılan mallar/davarlar, es-Surûh ise saraylar (kusûr) anlamındadır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, I, 507, II, 478.

⁸⁹ eş-şakra'dan (sarışın) eş-şukûra (sarışınlar) kumraldır. şukûra, kırmızı kan ile kaplanmış mızraklara benzetilmiştir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, IV, 422; eş-şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 706.

⁹⁰ el-Hirsân, hırsun'un oğulu olup mızrak ucu veya mızraktır. *Onlar savaşlarda mızraklarıyla kadınları nikâhlaşlardır.* (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, VII, 21-22). bu deyim Ferazdak Divanı'nda (834. Beyitte) şöyle geçmektedir: *Biz soyluların kızını nikâhladık / Ki dünür sadece oklar ve mızrakların ucu olurdu.*

⁹¹ Burada şeref ile izzetle karşı çıkan anlamına gelen (micâdâ) mastarı kullanılmıştır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 395.

Onların renkleri siyahi olmaması da, / Asılları Romalı, kökleri kumraldır.⁹²

Yücelik, şeref ve saygınlık sahipleri artırır. / Yaban üzümü⁹³ ve göz kırpana dek akan yıldız (gibi).

Kadim olanlara ve pürüzsüz ciltlilere; ne Kıbtîler, ne de Nebatlılar karışmıştır. Saygınlıkları değerlidir ve soy sopları geçmişe uzanır. Sizlerin (Arapların) anneleri, bizlerin annelerine ancak dadılık yapanlardır. Eğer bunu inkâr etmeniz durumunda ise; zalimlere kavuşursunuz ve ölçüye sığmayacak⁹⁴ (derecede) fena dağıtırsınız. Biz maymunlar gibi asla siyaset yapmadık, yemeni kaba kürkler dokumadık⁹⁵ ve çok sert şeyleri çiğnemedik,⁹⁶ Hacer oğulları (Araplar) bize dargınlıkta bulunmasın. Siz bizim kullarımız, kölelerimiz, azatlılarımız ve uşaklarımızızınız.⁹⁷ Biz sizi azat ederek lütufta bulduk,⁹⁸ kölelik tasmasından sizi kurtaran da biziz. Sizleri hürler arasına biz kattık. Siz nimete nankörlük ettiniz. Oysaki biz, yumrukla ve tokatla vura vura, sizi Hicaz'a yerleşmeye ve Zâtü'l-Mecâz'a sığınmaya mecbur kıldık. Tutarlı ve sağlam (olan adamlar/Acemler ise);

Hayatta yeryüzü sahiplerinin güzelleri onlardır / Ölüm sonrasında (yazılmış) kitaplar ve biyografilerde de güzeldirler.⁹⁹

⁹² Rumlara *Benî Asfar* (*Sarışın Oğulları*) denilmektedir. İbn Hazm, *Cemheratü'l-ensâbi'l-'Arab*, Kahire 1982, s. 511; es-Suhârî, *el-Ensâb*, s. 51. Harun, İbn Hallikân'ın, Yakut b. Abdullah er-Rûmî biyografisini tanıtırken Rumlara neden Beni'l-Asfar denildiği hakkında verdiği şu bilgiler hatalıdır: *Yemen'de bir adamın kölesi kaçınca kendine Rum bir köle edinmek istemiş, köle bir kadının el-Asfar isimli çocuğu olmuş da, ona Rum demişler. Bundan böyle Rumlara, 'Beni Asfar' denilmeye başlamıştır...* İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-'ayân*, VI, 126.

⁹³ el-Efânî (bedava, değersiz), efniye'nin çoğuludur ve yaban üzümüne verilen bir isimdir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XV, 166.

⁹⁴ Tartılmadan dökülen (satılan) yani kabala verilen un manasındadır. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 706.

⁹⁵ el-Hûk, bir tür dokumadır. el-Burûdâ ise, çizgili elbise anlamındaki burd'un çoğuludur. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, II, 493, X, 484-485.

⁹⁶ el-Lûk, çiğnenecek kadar büyüklükteki (geviş getirme, lokma), el-'Arûd, çiğnenmesi çok zor olan her şeydir. (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 287, X, 484). Harun aslında geçen 144'deki kinaye gibidir, kaydını düşmüştür.

⁹⁷ el-Hafede (torunlar), hizmetçi, yardımcı, onların her hangi bir torunudur (uşağıdır). es-Sef'u, (sille) tokattır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 153-154, VIII, 157.

⁹⁸ Harun burada Hacer'in Sâre'nin cariyesi olduğuna ve azat edildikten sonra İbrahim'le evlenmesine bir işaret vardır, açıklamasını yapmıştır. (A.H.)

⁹⁹ Bu şiir el-Ma'arrî'ye aittir. Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî, *Şurûhu Sekati'z-Zend*, (Haz. et-Tebrîzî (502/1108), el-Batalyûsî (521/1127), el-Harizmî (618/1221), ed. Taha Hüseyin, thk. komisyon), Dârü'l-Kütüb, Kahire 1945, s. 141.

Harp şiddetlenip yayıldıķça yayıldığında, davullar (gümbür gümbür) vurulduğunda, boru (zurna sesleri) yükseldiğinde, nefesler kesildiğinde, nice kuvvetlilerin ağzı apaçık kaldığında,¹⁰⁰ kafalar (sağa sola) çevrildiğinde ve savaşın şiddetlenmesi için kızıştırıldığında;¹⁰¹ onlara mızrak saplanması, bal-dan daha tatlıdır.

Kendilerini ölüme atarlar ve sanki / Onlarla ölüm arasında bir akrabalık bağı varmıştır.¹⁰²

Onların (tek) temennileri, elleri ayakları tuttuđunda¹⁰³ kendilerine ölü-mün gelmesidir.

Arapların ufak deve sürüsünü ve keçileri sürdükleri aşikârken¹⁰⁴ / On-lar atlarını koşturmaktan ve şecaatle dövüşmekten başka bir şey bilmezler.

Keskin görüşlü ve çok sabırlı (Acemler); atlar üzerindeki prensleri ile filleri andıran gök taşı kaymalarıyla çıkan ışıltılarıyla, sıra sıra dizilmiş tören kortejiyle, kendilerini büyük törensel kutlamalarla ödüllendirirler. Her türlü ku-surdan azade olan ormanın çocukları ve inlerin aslanları da Acemlerdendir. Onları tanınmak için bayrak asan (fahişe) kadınlar¹⁰⁵ doğurmamıştır. Güneş ışığı güzellik abidesi Sâre¹⁰⁶ onlarla gurur duyar. (Acemler) uzun elbise giyen iyi reisler, lüks yaşayanlar ve yüksek mevkii sahipleridir. Çok iyi çok iyi! Kılıçla-

¹⁰⁰ el-Hidân -kesre ile-, savaşta pis ve ağır olan insana denilmiştir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XIII, 435.

¹⁰¹ Zemera, zâmir'in çoğulu olup halkı kızıştırmak ve teşvik etmek anlamındadır. İbn Fâris, *Mu'cem*, III, 360.

¹⁰² Ebû Temmâm'ın beyti ile çok küçük bir fark vardır. Diğer ifadeler kelimesi kelimesine aynıdır. Ebû Temmâm müstersilîne (-ölüme- gönderilenler) derken, İbn Garsiye müsteslimîne (-ölüme-teslim olanlar) demektedir. Bkz. Ebû Temmâm et-Tâyî, *Divân*, el-Mektebetü'l-Vataniyye, Beyrut 1889, s. 249.

¹⁰³ el-Kudmetü (cesur, ayakta), el-İkdâm önde olan, safta savaşan (tekişen, gözü pek olan) demektir. Nitekim *Onu görürsün atı üzerinde cesaretle / Kan akıttığı zaman da tamı tamına*. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XII, 467-468.

¹⁰⁴ Söz ile kâfiyelendirilmek için ifade değiştirilmiştir. Aslına bakılırsa başı şöyleydi: *ye'bne'l-ulâ/ey ailenin oğlu*. el-'aker ise, 50-100 arasında olan deve sürüsü demektir. el-Ma'arrî, *şurühu'z-zend*, s. 140.

¹⁰⁵ Cahiliye döneminde fahişeler bilinmek için evlerinin üzerine bayrak asarlardı. Taberî Nur suresi üçüncü ayette geçen nikâhlanması caiz olmayan zâni ehl-i râye (bayraklı) kadınlarıdır, şeklinde tefsir etmiştir. Taberî, *Tefsiru't-Taberî* (thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Dâru'l-Hicr, Riyad 2001, XVII, 149.

¹⁰⁶ Sâre, Hz. İbrahim'in karısıdır. Sârâyi adı değişmiş ve Sâre olmuştur ve reise/baş hatun anlamındadır. Hacerr (Hecerra) -ra şeddeli-; hastalıklı, sıska, terk edilmiş anlamındadır (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, VIII, 186). Burada el-İyâde (güneşin ışığı ve güzelliği) kelimesiyle Sâre, güzelliğiyle güneşe benzetilmiş olmaktadır. Fethu'l-Bârî'de güzelliğin yarısı Yusuf'a, diğer yarısı Sâre'ye verilmiştir, rivayeti vardır. Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut 1960, VI, 392.

rı ile onlar yeryüzünde konaklarlar. Tüm doğu ve batı kendilerine tabi olunca-ya dek, ne razı oldular, ne de yetindiler. Onlar şereflerin doruklarına ve zirvelerine yerleştiler.

Kafaları gövdelerinden bir vuruşla ayırdılar, / Dişisine saldıran beyaz boğa iştiyakıyla mızraklarını sapladılar.¹⁰⁷

Kılıçlarını şakırdatanlar, aşüfte güzel kadınlardan, semerlenmiş atlara binenler, tavuk ve köpeklerle (meşgul olanlardan), hücumla geçenler, hurma çekirdeğindeki çizgiyle uğraşanlardan,¹⁰⁸ iyi develere binenler, sevgilileri olanlardan, nal sesleriyle koşanlar, hilekârlık peşinde olanlardan daha sevimlidir. Kalkanları ile savaşıyorlar, deve hörgüçlerinde gezinenlerden, emirle savaşa teşvik edenler, çalgıyla oynayıp şarap içenlerden, pehlivanlık peşinde olanlar, para pul peşinde olanlardan ve dansöz oynatanlardan daha iyidir.¹⁰⁹ Onların ihtiyaçları, mızraklarıdır, gelirleri (savaş) aletleridir, kaleleri atlarıdır.¹¹⁰ Onların ataları savaşçı insanlar arasından çıkmış asilzadelerdir.¹¹¹

İşte benim kavmim! Bina inşa ettiğinde sağlam yapar / Savaşığında kararlıdır, söz verdiği için yerine getirir.

Zira fesahat sahibi ve akıllı kimseler, deve güdücüleri ve çukur kazancılar değildirler. O büyük krallardır, tezcek yakıcıları da değildirler.¹¹² Onlar entel-

¹⁰⁷ Ebû't-Tamhân Hanzala b. Şarkî'nin beytidir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, X, 192, XIII, 214, XV, 79.

¹⁰⁸ en-Nefîr, savaş için öne fırlayan topluluk; en-Nakîr, hurma çekirdeği üzerindeki çizgiler anlamındadır. el-Hab -fetha ile- masdarı hub, hubben; hızlı adım (nal sesi) anlamına gelmektedir. el-hîb -kesra ile- sahtekar, dolandırıcı anlamındadır (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, I, 342, V, 225, XI, 514). İbn Garsiye aynı kelimelerin farklı okunuşları ile mana farklılığını ustalıkla kullanmaktadır. (A.H.)

¹⁰⁹ eş-Şelîl, (zırh: İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XI, 362) ile es-selîl (deve hörgücü: İbn Seyyide, *Muhassas*, II, 154); ez-zemr (teşvik etmek: İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, IV, 311) ile el-emr (buyruk), el-hamr (şarap) ile ez-zemer (zurma), ellukyân (kahramanların buluşması) ile el-'lkyân (altın: İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 290); vb. kelimelerde harf değişimi yaparak sanatını icra etmektedir. (A.H.)

¹¹⁰ Acemler kastedilerek et-tıyyâtihim (Onların ihtiyaçları -cinsel ilişki vs. -İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XV, 20-); hattıyâtihim (hatlarıdır -Bahreyn'in Hat taraflarından getirilen bir tür mızraktır (Yâkût, *Mu'cem*, II, 359, 378; Himyerî, *Ravdu'l-mi'târ*, s. 82)-, gillâtihim (elbiseleri, gelirleri), âlâtihim (savaş aletleridir). Sonra da zamir him'den hum'a dönüşmekte ve husûnuhum (kaleleri), husunuhum (atlarıdır) diye devam etmektedir. (A.H.)

¹¹¹ Akyâl (reisler) ile başlayıp aktâl (savaşçılar) ile cümle devam etmektedir. Aktâl, kitle kelimesinin çoğuludur ve ölüyü doğrayan (misil yapan) ve boynuz sahibi yani savaşçı demektir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XI, 580.

¹¹² Hafeze (süren, güden), deve güdücüsü anlamındaki hâfiz'in çoğuludur. Vuduhun (Fesahat sahibi), rucuhun (akıllı kimseler); lâ hafezete 'akera (-deve- sürü güdücüleri değildir) ve lâ haferate ukera (çukur kazıcıları değildir) gibi ifadeler sıralanarak (İbn Seyyide, *Muhassas*, II, 199, VII, 82) Araplar tahkir edilmektedir. (A.H.)

dir, altı koyunun yününden toplanan kaba saba abalar yerine, pahalı ince kalın ipekler giyerler.¹¹³ Hurmalık bekçileri¹¹⁴ ve fide dikicileri değil, çok cesurdurlar. Kimsenin boyun eğmediğine¹¹⁵ boyun eğdirendirler. Ne önde, ne sonda yeni döllenen deve sütü içmezler. Bilakis içecekleri nebizdir ve yiyecekleri de ke-baptır. Yiyecekleri çölde yetişen Ebu Cehil karpuzunun çekirdeği ve yuvalarındaki kertenkele yumurtası değildir.¹¹⁶ Kertenkele yağı (gibi) iğrenç şeylerle karınlarını doldurmazlar ve karayılanla beslenip derme çatma evlerde yaşayan küçük ve yeni çocuklardan değildir.¹¹⁷ Kırbalarda lak lak su içmezler, alçak davranışları sergilemezler.¹¹⁸ Yeter artık ey kindar adam! Şanı büyük ve elleri uzundur, sizi Habeşlilerin ellerinden kurtardılar. Sanatkârdırlar, zayıfı korurlar, sıkıntı çekmeden iyilik yaparlar. Hediyeleri bir hoştur, ancak nankörlüğe ve şükürsüzlüğe tesadüf ettiklerinde ise mihnet (sınama) ile cezalandırırlar. Koltuk altlarında tehlike taşıyan ey düşman bedeviler topluluğu! Sizler kin duyduunuz ve ejderi¹¹⁹ kişkişlediniz. Bilmiyor musunuz ki, Anûş-i Revanların devleti, Erdeşirlerin saltanatı; karınlarınızı deştiler, başınızı gövdenizden ayırdılar, sonra da merhamet edip bağışladılar. Siz şaşkınları oynarken, size Hire'de krallık verdiler. Kolayca ve basitçe kızları seçip duruyorsunuz; iştahla ve mehirlerini ödemeksizin onlarla geceliyorsunuz. Gassânlarınız, Numânlarınız da bundan zevk aldılar. Bunun sevgisi nedeniyle size verilen amanın terkinde sebep oldunuz. Uzun elbise giymiş oldu da, (Numan b. Münzir kızını Kisraya

¹¹³ Burada aruz bahirlerinden receze telmih sanatı yapılmaktadır. *Kat'i söz sahibi, bu da benim sözümdür / yaz ve kışın (yani her dönemde) gölgemde geçinilir. Altı siyah besili koyundan / yün elbise elde edenler* (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, VII, 456). Recez, sözlükte titremek manasına gelen arûz deyimlerinden olup bir bahrin adıdır. *Müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün* kalıbında kullanılmaktadır. Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul 1973, s. 120.

¹¹⁴ el-Mesel, el-mesil'in çoğuludur. Yumuşak hurma dalı anlamındadır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XI, 623.

¹¹⁵ el-Likâh, kralların hükmünün geçmediği bir yer, yine hiç kimse onlara boyun eğdiremediği anlamındadır. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, II, 409.

¹¹⁶ el-Hebîd, Ebû Cehil karpuzu tohumu (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, III, 433.); el-mukûn, meken'in çoğuludur ve kertenkele yumurtası anlamındadır. (İbn Seyyide, *Muhassas*, II, 351).

¹¹⁷ el-Kuşey, keşiyye'nin çoğulu olup kertenkelenin iç yağıdır. el-Ahfâş, hafeş'in çoğulu olup küçük baraka evleri anlamındadır. eş-Şinân, şenne'nin çoğulu olup küçük basit tuluk (kırba) manasındadır. İbn Seyyide, *Muhassas*, II, 5, 351, 371.

¹¹⁸ eş-Şeneân, şenân'ın çoğulu olup, kerih görülen alçak davranışlar. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, I, 101-103, II, 367, IV, 91. el-Harîde'de, bir sözle yıpranmayan insana denilmiştir. eş-Şanterîni, ez-Zahîre, III, 710.

¹¹⁹ Mihne, büyük bela ve sınamadır. (İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XIII, 431). es-Sılu, öldürücü bir yılan veya ejderdir. İbnü'l-Manzûr, *Lisân*, XIII, 431.

vermekten imtina etti de) fillerin ayakları altında çiğneniverdi.¹²⁰ Soylu ve apa-
çık tertemiz halde Kumral oğulları (yani Rumlar), İbrahimî yakınlıktan ve İs-
mailî amcaoğlu olmaktan ötürü size merhamet duydular. Arim selinden hemen
sonra Şam'da, Acem emirleri adına, Gassânlarınız, Numânlarınız eliyle, kelle
başı alınan cizye (baş vergisi) karşılığında, sizlere bir yerden ta uzaklara ka-
dar gidebilmeniz için izin verdiler.

Hey yavaş ol! İyilikler taslardaki süt değildir / Hele su katılmışsa bevl
dönüşüveren.¹²¹

Cariyelerin oğulları (Hacer oğulları; Araplar) kaş göz işaretleri yap-
maktan ve başınızı sallamaktan artık vaz geçin. Ancak biz, etrafları saygın ve
soy soyları güçlü kimselerden oluşan köklü ve asilleriz. Bize kim korku salabi-
liir yahut bizi güdebilir! Geçmişimiz ve geleceğimiz, şeref bakımından kök sal-
mıştır. Tüm halklar arasında yaygınlaşmış faziletimiz ve cömertliğimize kim
yetişebilir!

Şereftir yıldızlara uzanan, yükselen / Ve izzettir dağları ancak sar-
san¹²²

Matematik ve mantık bilimlerinin ve dünya felsefesi görüşlerinin sahip-
leri, çok bilen ve çok halimdirler. Astronominin, musikinin taşıyıcısı (oldukları)
gibi, aritmetik ve geometrinin allamesi, şiir ve hitabetin ustasıdır. Tabiat ve
Şer'î ilimleri kalkındıranlardır, tıp ve din ilimlerinde mahir olanlardır.¹²³

¹²⁰ İnan Hükümdarı Kısra, (vassalı) Hire kralı Numan b. Münzir'den kızlarından birini kendisine vermesini istemiştir. Numan bu teklifi kendisi için zül addederek kabul etmemiştir. Kızlarını, mallarını Araplar arasında gizlemeye çalışmıştır. Böyle yaptığını öğrenen Kısra onu cezalandırmak isteyerek, fillerin ayakları altında çiğnenme cezasını vermiştir. Bu konuda el-A'şâ şöyle demiştir: *Ha işte onu Rabbi ölümden kurtarmadı / O prangaya vurulup ölünceye dek perişandı* el-İsfehânî, *Kitâbü'l-Egâni*, Beyrut 2008, II, 82. (A.H.).

¹²¹ Umeyye b. Ebî's-Salt'a ait bir beyittir. el-İsfehânî, *el-Egâni*, XVII, 224. (A.H.).

¹²² Mütenebbî'nin, *Hür oğulları gelinceye dek onları takdim eder / Yeryüzünün sırtındaki dağlar fevkinde onlara muhalefet eder*. şiirinde geçen *ecbâlâ/dağlar* kelimesinin benzer kalıbını İbn Garsiye de aynen kullanmıştır. el-İsfehânî, *el-Egâni*, XVII, 223. (A.H.).

¹²³ Astrûnûmî (Astronomi), yıldızlar ilmi demektir. (bkz. el-Harizmî, *Mefâtihu'l-Ulûm* (thk. İbrahim el-Ebyârî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1989, s. 230 vd.) Aritmatikî, sayı ve hesap ilmidir. (Bkz. İbn Haldûn, *Mukaddime* (haz. Süleyman Uludağ), I-II, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, II, 871.) Cûmetrikî (Geometri), İbnü'n-Nedîm, Hendese manasında Cûmetriyâ'dır ve kurucusu İklîdis'tir denilmiştir. (İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Tahran 1971, s. 325.) Harizmî, Geometri (Hendese), bir tür ölçme sanatıdır. Hendese, Farsça endâze yani ölçme anlamında Araççalaştır. (Harizmî, *Mefâtih*, s. 225) Murûcu'z-Zehab'te, Geometri, ölçme, hendese ilmidir. (Mes'ûdî, *Murûc*, I, 278). el-Elûtikî'ye gelince, şiir anlamına gelen 'Ebûtika'dan (Apotika) bozulmuştur. Anûlûtika (Analoji) ise, kıyas ve burhanın çözümlenmesidir. (el-Kiftî, *İhbâru'l-ulemâ bi-İhbâri'l-hukemâ*, Beyrut 2005, s. 33) Ünûlûtika (Analatik) yansıma anlamındadır. (Harizmî, *Mefâtih*, s. 181) el-Bûtikî'ye (Peotikaya) gelince aslı el-Bertikî'den bozulmuştur. Beyûtikî (Peotika), şiir anlamında olup, tahayyül edilenin konuşulmasıdır.

Onlar doğunun ve batının ülkelerine malik oldular / Yine onlar bundan böyle yönetimi sizlere verdiler.¹²⁴

Tahkik ve analiz yaparsan görürsün; onlar kendilerini bedeni ve dinî ilimlere vakfetmişlerdir ve yüksek saray¹²⁵ gibi devenin tasviriyle de uğraşmamışlardır. Onların yapıp ettikleri İśâf ve Nâile'nin¹²⁶ yaptığı gibi alçak fiiller değildir. Siz ne kadar da küçülmüşsünüz; Ebû Gübşân'ınız bir şişe şaraba Kâbe'yi satmıştır,¹²⁷ Ebû Ruâl'iniz kökünüzü kazımak için Habeş fillerinin yularını çekerek Allah'ın Haremi'ne getirmiştir.¹²⁸ (Gözlerinizi kapatınız! Bu hatırlatma sizi kötülüğe meylettirmiştir)¹²⁹

Artırayım mı yoksa bu sana yetti mi? İşte ben; / Senin intihalinde¹³⁰ ne kadar ahmak ve şaki olduğunu gördüm.

Ey Karga misali Araplar! Ters dönmüş elbise (deri) giyenlerin¹³¹ geçmişinde bir övünç olamaz. Saptırıcı körlükten sakındıran Allahu Teâlâ'nın

Tahayyülün manası ise, işitenin nefsinde ister arzulasın, ister ondan kaçsın ve isterse onu onaylamasın (zihinsel) bir canlandırmadır. Harizmî, *Mefâtiḥ*, s. 178.

¹²⁴ Bu kısım ez-Zahîre'de geçmektedir. Bkz. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 712.

¹²⁵ Fedeniyye (köşklü) yüksek ve görkemli bir saraya benzetilmiştir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIII, 321.

¹²⁶ İśâf b. Amr ve Nâile bnt Sehl Kâbe'de zina ettikleri, taş kesildikleri ve Kureyş'in onlara tapındıkları sanılmaktadır. el-Ma'arrî, *Şurûhu'z-zend*, s. 1315.

¹²⁷ Ebû Gübşân'ın Kâbe'nin hizmeti vazifesini üstlendiğini, (ancak) Taif'te Kusay b. Kilâb ile birlikte içki (işret) meclisinde bulunduğu, Kusay'ın hileyile onu iyice sarhoş ettiği, şahitlerin huzurunda bir şişe şaraba, Kâbe'nin anahtarlarını satın aldığı, anahtarları sonra oğlu Abdüddâr'ın eline verdiği, Mekke'ye uçurduğu (hemencecik götürdüğü), (anahtarlara) el koyduğunda yüksek sesle bağırarak; Ey Kureyş topluluğu! Bu anahtarlar babanız İsmail'in anahtarlarıdır, Allah size bunları geri vermiştir, dediği, Ebû Gübşân'ın da sarhoşluktan kurtulduğunda, çok pişman olup debelendiği ittifakla anlatılmaktadır. el-Ma'arrî, *Şurûhu'z-zend*, s. 1941-1942.

¹²⁸ Ebrehe, Necâşî'nin Yemen valisi idi, Beyt'i yıkmaya azmetmişti. Yol üzerinde Taif'teki Sakîfe uğramış, Mekke'nin yolunu göstermesi için Ebû Rügâl'i onlarla beraber göndermişti. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Kahire 1955, I, 47-48.

¹²⁹ Parantez içindeki bu kısım ez-Zahîre'de geçmektedir. eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 712.

¹³⁰ Başkasının malını (emeğini) aşırma anlamına gelen İntihâl, burada kişinin haksız bir konuda haklı gibi görünmeye çalışması anlamındadır. İbn Fâris, *Mu'cem*, III, 858. (A.H.)

¹³¹ ez-Zahîre'de فعلى فري الأديم / *yünlü (kürklü) kısım derinin üzerinde olan* açıklaması bulunmaktadır. (eş-Şanterîni, *ez-Zahîre*, III, 712.) Kürk kısmı dışarıda giyilen deri elbise anlamında mecaz bir anlatımdır. *Hiz. Ali'nin İslam ters dönmüş elbise gibi giyildi* (İbnü'l-Hadîd, *Şerhu nehci'l-belâga*, Beyrut t.y., VII, 125; Adnan Demircan, *Hiz. Ali Nehcü'l-Belâgâ*, İstanbul 2009, s. 115.) sözüne benzetilebilir. Post elbise, hem cins, hem şekil, hem de kullanım yönünden diğer elbiselerden farklıdır. Deri (post) elbise, yüzü en güzel en sanatkârane, en çekici, ama arkası en çirkin, en kara en nefret verici olan elbisedir. Güzel işlemeli ve en gösterişli giyildiğinde *öcü* olur. Çocukları onunla korkuturlar. Ali Şeriatî, *Hac*, Ankara 2015, s. 14. (A.H.).

çekip kurtardığı,¹³² İbrahimî nesepten ve İsmailî saygınlıktan gelen amcamızın oğlunda ancak bir övünç vardır. Amma biz Ehl-i Teslis ve Haç'a tapanlardandık. Sizler ise ahde vefa göstermeyen kirli dine ve putlara ibadet ederdiniz.¹³³ Şaşılacak bir durum yoktur ki, sizden derin bir âlim ve analizci çıkmıştır. Altın külçesi toprakta bulunur. Misk bazı ceylanların kanından çıkar ki, deri kırba-ya¹³⁴ koyulan hoş bir kokudur.

Allah aşkına onu bir özden yaratmıştır / Öz ise Benî Hâşim halkındandır.

Özlerin özü aralarından gelmiştir. / O Ebu'l-Kâsım Nûru Muhammed'dir.¹³⁵

İftihar edenlere karşı bu Ümmî Nebî'yi överim, onunla ilerleyenleri geride kalanları çok buluyorum. Ona; öncekilerin en şereflişine, dünya ve ahretin en cömerdine, peygamberliğe nail olanına, yol göstericiliği ve uygulamasında en temiz olanına; sayısız karınca ve kumlar adedince salat getiririm. Yine aynı şekilde yakınına vasil olanlara, ona kılıç ve mızrak olan Ashâb-ı Kirâmî'na salat u selam ederim, Allah'ın en faziletli selamı onların üzerine olsun.

En ufak lekesi olmayan Ey bedevi oğlu / İnsanların anlattığından öte bir şey söylemedim.

Bunu tut:

Sizlerin namusuna asla söz söylemedim ve lakin / Söylenen güzel şarkı gibi yalnızca terennüm ettim.

Sonra ben Sâsân olmayan bir Gassân şairiyle; bu bayramda tehditvâri tarzda, bir türlü ulaşılamayan bu mevsimde, en evla şekilde tartıştım. Seni sonuna kadar kederde bıraktı. Sen medihten yüz çevirdin. Bize sağladığı

¹³² İnteşelnâ (biz soyan, yolumuzu kesen) anlamı pek mantıklı gelmemektedir. Nitekim Harun da, İnteşelnâ yanlıştır, doğrusu 'inteşânâ, boğulanı kurtarmak' şeklindedir, demiştir. Murtezâ, *Tâcu'l'Arûs*, XXX, 491-492, XL, 85.

¹³³ el-Meles'ten (kirlenen'den) el-melîs'tir (kirleticidir). Burada bir insanın çoğu kez diğer insanlara vaat edip sözünde durmaması yani vefasızlığı anlatılmaktadır. Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 176.

¹³⁴ Fetha ile *el-mesk*, deri manasına gelir. el-'Azâlî (kırba) çoğulu el-'uzelâ (kırbarlar). Bu kırbanın en alt kısmının ağzıdır. İbn Manzûr, *Lisân*, XI, 441-443.

¹³⁵ Bu beyitler *Murûcu'z-Zeheb*'de "...min men kad berâ...(ondan kıldı/yarattı)" ve "*saffetü's-saffeti min Hâşimin* (Özlerin özü Haşim'den)" ifadeleri aynen geçmektedir. Mes'ûdî, *Murûc*, II, 274.

kazancı çok olan büyüğümüz, keskin oklara sahip ve zulme karşı duran başkanımız Mu'zû'd-Devle'dir.¹³⁶ Ki o, insanların meliki,¹³⁷ yakınlıkların vesilesi,¹³⁸ manaların manası, şarkıların şarkısı, Sâsânî riyasetinin sahibi ve insanlığın en nefesidir. Ucuz yolun yolcusu hadi git; yeryüzünün kovuklarını araştır yahut gökyüzüne merdiven kur. Bu aletle de belaları üzerine çek yahut sıkı sıkı tutunuşla himayesi altına girdiğın el-Basîd ve'l-Medîd'i tırmalayadur.¹³⁹ Biz ise; azametimiz altında olandan başkasını tanımayan mevâli toplumuyuz. Son derece pişmanlık kapısını çalan bir uyarı, bir uyarıdır. Kuyu ipiyle çekilen bir kova¹⁴⁰ da olsa, günahlarının toplanmasından önceki pişmanlık günü sana fayda vermeyecektir. Şunu gördüm ki, arkadaşılığından korkan, sözü tahrif etmeden kısa tutarız.

Azarlamanın zor olanına doyamazsın / Herkesin kavuşacağı bir güne kavuşursun¹⁴¹

Yapılanları övme her şeyin ilacıdır. / Velev ki tadı acı olsa da

Ey şiirin bayraktarı, nesir ve nazmın müstakil kalemi;¹⁴²

Senden hayâ duydum beni yalnız bırakma / Güzel bir özür dışında bir şeye

Ona olan hakkıma karşılık verdim. / Hiciv kötüdür veya risaleyi¹⁴³ yazana sövgü

¹³⁶ Mu'zû'd-Devle lakaplı el-Meriye emiri Ahmed b. Mu'tasım b. Sumâdih et-Tûcibî'dir. İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ*, Beyrut 1985, II, 89-90. (A.H.).

¹³⁷ el-Kaylû (Sözlü, söz sahibi); Himyerîlerin ilk kralının adı idi. Kelime zamanla kral anlamında kullanılmıştır. İbn Manzûr, *Lisân*, IV, 215.

¹³⁸ el-Emem, bu harekeyle kastedilen vasat (orta) veya yakınlık anlamındadır. İbn Manzûr, *Lisân*, XII, 28.

¹³⁹ Aruz edebiyatında müfret (tekil) ve mürekkep (bitişik) 19 bahir (ana makam) bulunmaktadır. Bu bahirlerden dokuzlu olanı aynı zamanda Arapçaya özgün ve yaygın kullanılan vezinler arasındadır. (Tehânevî, *Mevsu'atü keşşâfi istilahâti'l-fünûn ve'l-ülûm*, Beyrut 1996). Aruzun ana makamlarından bahr-i medîd, *Fâ'ilâtün, fâ'ilün, fâ'ilâtün, fâ'ilün* vezninden oluşmaktadır. Bahr-i basit ise, *Müstef'ilün, fâ'ilün, müstef'il, fa'lün* şeklindedir. (Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, s. 22). İbn Garsiye belki bu yüzden söz konusu bahirlerle (ister uzun, ister sâde) övünerek *Araplar bununla oyalanadurun*, diyerek Araplara taş atmaktadır. (A.H.).

¹⁴⁰ Zünûb (günahlar), fetha ile zenûb (kova) anlamına gelir. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 392.

¹⁴¹ ez-Zahîre'de, *felâ-tetebeşşa'* (doyamazsın) *felâ-tettebi'* (tabi olmaz), diğeri ise, *yelkâke yevmen bi'l-kıyâhi lâkin* (herkesin kavuşacağı bir güne kavuşursun). Ayrıca ez-Zahîre, *ve-inne'si'ra, ve hüve etemme veznin / şiir kalıbı tam tamına olandır*. Aslında bu sözlerle de diğeri şerhlerle uyum içindedir. (A.H.).

¹⁴² Ma'arrî, *Şurûhu'z-zend*, s. 1144-1149.

¹⁴³ Burada *risâle sahibi* anlamındadır. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI, 283.

İşte bu bir günün azığında tek başınasın / Cimri infakını verdiğinde
Nasıl sen yüksek karakterli olursun? / Yoldan senin iktisat etmen de-
ğildir.

Fesahat sahibi güç verir, karşılık değil / Az iyilik ama rıza ile olanı
Şayet bunda ölçü en doğru tartıyla / İlet harfinin çekimiyle yapılır.
Ancak az olanı sana gönderdim / Benim durumum az olandan daha
azdır.

Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî'nin¹⁴⁴ sözünden bunu aldım:

Meleklerin tesbihâtı ve feleklerin yüzmesi ile sana selam olsun. Al-
lah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun.

Kaynakça

- el-'Abbâdî, Ahmed Muhtâr, *Fi't-târîhi'l-Abbasî ve'l-Endelüsî*, Dârü'n-Nehdati'l-
'Arabiyye, Beyrut 1972.
- Abbâs, İhsan, *Târîhu'l-edebi'l-Endelüsî (Asru't-Tavâif ve'l-Murâbitîn)*, Dâru's-
Şurûk, Amman 1997.
- Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*, I-X, Manşûrâtü eş-Şerîf
er-Radî, Bağdad 1993.
- Apak, Âdem "Şu'ûbiye Hareketinin Tarihi Arka Planı ve Tezahürleri: Asabiye-
den Şu'ûbiyeye", *İSTEM*, yıl: 6, Sayı: 12, Konya 2008, s. 17-51.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl (400/1009), *el-Evâil* (thk. Mu-
hammed Seyyid el-Vekîl), Dâru'l-Beşîr li's-Sikâfeti ve 'Ulûmi'l-
İslâmiye, Kahire 1998.
- el-Câhîz, Ebû Osmân Amr b. Bahr (256/869), *el-Beyân ve't-tebyîn* (thk. Ab-
düsselâm Muhammed Hârûn), I-IV, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1998.

¹⁴⁴ Ebü'l-A'lâ Ahmed b. Abdullah b. Süleyman el-Ma'arrî (449/1057), ünlü bir Arap filozofu ve şairidir. İbn Garsiye (477/1084) onunla hemen hemen aynı çağda yaşamıştır. İbn Garsiye İslam toplumunda bazı farklı görüşleri yüzünden dışlanan büyük şair el-Ma'arrî'nin birçok beytini eserine alarak ve onun adını anarak ona açıkça iltifat etmiştir. Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî klasik İslam düşüncesine aykırı gelecek görüşlere sahip olsa da, züht hayatı yaşayan ve en çok tanınan bilgilerden birisi olmuştur. el-Ma'arrî'nin biyografisi için bkz. Sahbân Halîfât, "Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, X (1994), s. 287-291. (A.H.).

-, *el-Buhelâ* (thk. Ahmed el-'Avâmîrî Bek, Ali el-Cârim Bek), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2001.
-, *er-Resâil* (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), I-II, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1964.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, I-V, Ötüken Yay., İstanbul 2007.
- Ebû Temmâm et-Tâyî, Habîb b. Evs b. Hâris (231/846), *Divân*, el-Mektebetü'l-Vataniyye, Beyrut 1889.
- Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî, Ahmed b. Abdullah b. Süleyman el-Ma'arrî (449/1057), *Şurûhu Sekatî'z-Zend* (Haz. et-Tebrîzî (502/1108), el-Batalyûsî (521/1127), el-Harizmî (618/1221), (ed. Taha Hüseyin, thk. komisyon), Dâru'l-Kütüb, Kahire 1945.
- Ebü'l-Fidâ, İmâdüddin İsmail b. Ali (732/1331), *el-Muhtasar fî tarihî'l-beşer*, I-IV, el-Matbaatü'l-Hüseyinyetî'l-Mısriyye, Kahire 1907.
- el-Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî (370/980), *Tehzîbü'l-lügâ* (Muhammed İvad Mer'ab), Dâru İhyâit-Türâsî'l-'Arabî, Beyrut 2001.
- Ferrûh, Ömer, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, I-VI, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1984.
- el-Fîrûzabâdî, Ebû't-Tahir Muhammed b. Yakub (817/1415), *el-Kâmûsü'l-mühît* (thk. Muhammed Nuaym el-Arkasûsî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2005.
- Goldziher, Ignaz, "İspanya Müslümanları Arasında Şuubilik", (çev. Ömer Özsoy), *AÜİFD*, Ankara, c.XXXV, s. 403-423.
- Halîfât, Sahbân, "Ebü'l-A'lâ el-Ma'arrî", *DİA*, X (1994), s. 287-291.
- el-Harizmî, el- Muhammed b. Ahmed b. Yusuf (387/997), *Mefâtihu'l-'Ulûm* (thk. İbrahim el-Ebyârî), Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1989.
- Hârûn, Abdüsselâm Muhammed, *Nevâdirü'l-mahtûtât*, Dâru'l-Cil, Beyrut 1991.
- Hatalmış, Ali, *İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*, Araştırma Yay., Ankara 2002.
- Hatîb el-Bağdâdî, Muhammed b. Ali (463/1071), *Târîhu Bağdâd* (thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf), I-XVII, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 2001.
- el-Himyerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilmün'im (900/1395), *er-Ravdü'l-mi'târ fî haberî'l-aktâr* (thk. İhsân Abbâs), Mektebetü Lübnân, Beyrut 1984.

- el-Humeydî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Nasr el-Ezdî (488/1095), *Cezvetü'l-muktebes fi zikri vülâti'l-Endelüs*, el-Mektebetü'l-Endelüsiyye 3 Dâru'l-Mısıriyye, Kahire 1966.
- Hüseyn, Muhammed Hadır, *Mevsû'atü'l-a'mâli'l-kâmile* (nşr. el-Mühâmî Ali er-Rizâ el-Huseynî), I-XXX, Dâru'n-Nevâdir, Dimaşk 2010.
- İbn Abbâd es-Sâhib, Ebü'l-Kâsım İsmail b. Abbâd et-Tâlekânî (385/984), *el-Muhît fi'l-lüğa* (thk. Muhammed Hasan Âl-i Muhammed Hasan Âl-i Yasin), I-XI, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Beyrut 1994.
- İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed (368/939), *el-İkdü'l-ferîd* (thk. Müfîd Muhammed Kamîha, I-IX, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
- İbn Beşkuvâl, Ebu'l-Kasım Halef b. Abdülmelik b. Mes'ûd (578/1183), *Kitâbu's-sıla fi tarîhi eimmeti Endelüs* (thk. İbrahim el-Ebyârî), Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, Kahire 1989.
- İbn Fâris, Ebü'l-Huseyn Ahmed b. Fâris (395/995), *Mu'cemu mekâyisi'l-lüğa* (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.
- İbn Fazlillah el-Ömerî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya (749/1349), *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâliki'l-emsâr* (thk. Komisyon), I-XVII, Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- İbn Haldûn, Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed (808/1406), *Târîhu İbn Haldûn* (nşr. Halîl Şehâde), I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000-2001.
-, *Mukaddime*, I-II, (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul 2007.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed (681/1282), *Vefâyâtü'l-'ayân fi enbâi ebnâi'z-zamân* (thk. İhsan Abbas), I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrut 1977.
- İbn Hamîs, Ebû Abdullah b. Asker (639/1241), *A'lâmü Malkâ* (thk. Abdullah Murabit), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî-Dâru'l-Emân, Beyrut-Rabat 1999.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endülüsî (456/1064), *Cemheratü'l-ensâbi'l-'Arab* (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1982.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm (213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Mustafa es-Sakkâ vdğ.), I-II, Mektebetü Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, Kahire 1955.

- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer ed-Dımaşkî (774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* (thk. Abdullah Abdülmühsin et-Türkî), I-XXI, Dâru Hicr, byy. 1997-1999.
- İbn Mâkûlâ, Ebû Nasr Ali b. Hibetillah (468/1093), *el-İkmâl fî ref'i'l-irriyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif mine'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî), I-VII, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire 1993.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânu'l-'Arab*, I-XV, Dâru Sâdır, Beyrut ts.
- İbn Said el-Mağribî, Ebü'l-Hasen Ali b. Musa (685/1286), *Kitâbu'l-Cuğrafyâ* (neşr. İsmail el-'Arabî), Maņřuratü'l-Mektebi't-Ticârî, Beyrut 1970.
-, *el-Mağrib fî hule'l-Mağrib* (thk. şevki Dayf), I-II, Dâru'l-Meârif, Kahire 1964.
- İbn Tolun, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Ali (953/1546), *Müfâkehetü'l-hillân fî havâdisi'z-zamân* (nşr. Halîl el-Mansûr), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî (1089/1679), *şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût), I-XI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1986-1993.
- İbnü'l-Ebbâr, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah Ebî Bekr el-Kudâî el-Belensî (658/1260), *el-Hulletü's-siyerâ* (thk. Hüseyin Mûnis), I-II, Dâru'l-Me'ârif, Beyrut 1985.
-, *Tuhfetü'l-kâdim* (nşr. İhsân Abbâs), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1986.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî (630/1233), *el-Kâmil fî't-târih* (thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî-Muhammed Yûsuf ed-Dekkâk), I-XI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987-2003.
- İbnü'l-Faradî, Ebü'l-Velîd Abdullah b. Muhammed (ö. 488/1095), *Târihu'l-ulemâ ve'r-ruvât li'l-'ilm bi'l-Endelüs* (nşr. İzzet el-Attâr Hüseyinî), I-II, Matba'atü'l-Medenî, Kahire 1988.
- İbnü'l-Hadîd, Ebû Hâmid İzzeddin b. Hibetullah b. Muhammed el-Medâinî (655/1257), *şerhu nehci'l-belâga* (thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim), I-XXII, Dâru'l-Cîl, Beyrut t.y.

- İbnü'l-Hafîb, Ebû Abdullah Lisanüddin Muhammed b. Abdullah (776/1374), *el-İhâtatü fî ahbâri Girnata*, (Muhammed Abdullah Gassân), I-IV, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1973.
- İbnü'l-İmrânî, Muhammed b. Ali (580/1184), *el-İnbâ fî tarîhi'l-hülefâ* (thk. Kasım es-Samerrâî), Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, Kahire 2001.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (276/889), *el-Me'ârif* (thk. Servet 'Ukkaşe), el-Hey'etü'l-Mısıriyye, Kahire 1992.
-, *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs* (thk. Muhammed Muhyiddîn el-Esfar), el-Mektebetü'l-İslâmî-Müessesetü'l-İşrâk, Beyrut-Doha 1999.
-, *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân* (nşr. İbrâhîm Şemsüddîn), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2007.
- İbnü'l-Kutiyye, Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Abdülazîz (367/977), *Tarîhu iftitâhi'l-Endelüs* (thk. İbrahim el-Ebyârî), Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî-Dâru'l-Kitâbi'l-Lübânî, Kahire-Beyrut 1989.
- İbnü'l-Verdî, Ebû Hafs Zenüddin Ömer b. el-Muzaffer (749/1349), *Tarîhu'l-İbnü'l-Verdî*, I-II, Kahire 1285.
- İbnü'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshak (385/985), *el-Fihrist* (thk. Rıza Teceddüd), Tahran 1971.
- el-İdrîsî, Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-İdrîs (560/1165), *Nüzhetü'l-müşâtâk fî ihtirâki'-âfâk li's-şerîf*, Beyrut h.1409.
- el-İsfehânî, Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin (356/976), *Kitâbü'l-Egânî*, (thk. İhsan Abbas, İbrahim es-Se'âfîn, Bekr Abbas), I-XXV, Dâru Sâdir, Beyrut 2008.
- Kâtip Çelebî, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (1067/1657), *Keşfü'z-zünûn 'an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi)*, I-V, (çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.
- el-Kıftî, Ebu'l-Hasen Cemaleddin Ali b. Yusuf (646/1248), *İhbâru'l-ulemâ bi-ihbâri'l-hukemâ* (Haz. İbrahim Şemseddin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- Kılıçlı, Mustafa, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, İşaret yayınları, İstanbul 1992.
- Komisyon, *el-Mu'cemu'l-vasît*, Mektebetü's-Şurûki'd-Devliyye, Kahire 2004.

- Macdonald, D.B., “şu’ûbiye”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, (çev. komisyon), Devlet Kitapları, Eskişehir 2001, XI, 585-586.
- Mahfûz, Muhammed, *Terâcimü’l-müellefîne’t-Tunisiyyîn*, I-V, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1994.
- el-Mes’ûdî, Ebu’l-Hasen Ali b. el-Hüseyn (345/956), *Murûcu’z-zeheb* (thk. Abdülhamid), Dâru’l-Kitâbi’l-Âlemî, Beyrut 1989.
- Murtaza ez-Zebidî, Ebü’l-Feyz Muhammed b. Muhammed (1205/1790), *Tâcûl-’arûs min cevâhiri’l-Kâmûs* (thk. Komisyon), I-XL, et-Türâsü’l-Arabî, Kuveyt 1965-2001.
- en-Neklâvî, Fethi – Kılıç, Hulusi, “Harun, Abdüsselam Muhammed”, *DİA*, XVI (1997), s. 256-257.
- Öz, Mustafa, “İbn Garsiyê”, *DİA*, XIX (1999) s. 504-505.
- Özdemir, Mehmet, “Endülüs Emevîleri”, *DİA*, XI (1995), s. 211-225.
-, “Endülüs’ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, *AÜİFD*, Ankara 1997, cilt: XXXVI, s. 233-256.
-, “Müvelledün’un Endülüs Emevî Döneminde Kültürel Hayattaki Yeri”, *AÜİFD*, Ankara 1993, cilt: XXXIV, s. 175-208.
- es-Safedî, Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn (764/1363), *el-Vâfi bi’l-vefeyât* (thk. Ahmed el-Arnaût, Türkî Mustafâ), I-XXIX, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 2000.
- es-Suhârî, Ebu’l-Münzir Seleme b. Müslim, (511/1117) *el-Ensâb* (thk. Muhammed İhsan en-Nâs), I-II, byy, 2006.
- Sallâbî, Ali Muhammed, *ed-Devletü’l-Ümeviyye ‘avâmilü’l-izdihâr ve tedâ’iyâtü’l-inhiyâr*, I-II, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2008.
- Sıbt İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu (654/1256), *Mir’âtü’z-zamân fi târihi’l-a’yân* (thk. Muhammed Berekât vdğ.), I-XXIII, Dâru’l-Risâleti’l-Âlemiyye, Dimaşk 2103.
- eş-şanterîni, Ebu’l-Hasen Ali b. Bessâm (542/1147), *Zahîre fi mehâsini ehl-i Cezîre* (thk. İhsan Abbas), I-IV, Dâru’s-Sikâfe, Beyrut 1997.
- şeriatî, Ali, *Hac*, Fecr Yay., Ankara 2015.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (310/923), *Târîhu’t-Taberî* (thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrâhîm), I-XI, Dâru’l-Me’ârif, Kahire ts.
-, *Tefsîru’t-Taberî* (thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Dâru’l-Hicr, Riyad 2001.

- Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (neşr. Kemal Edib Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- et-Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali el-Fârûkî (1158/1745), *Mevsu'atü keşşâfi istilahâti'l-fünûn ve'l-'ulûm* (nşr. Refik el-'Acem vdğ.), I-II, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihâbüddin b. Abdullah (626/1239), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Dâru Sâdır, Beyrut 1977.
- ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (748/1348), *el-'İber fî haberi men ğaber* (thk. Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.
-, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (thk. Şu'ayb el-Arnaût vdğ.), I-XXV, Müesse-setü'r-Risâle, Beyrut 1982-1988.
-, *Tarîhu'l-İslam ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî), I-LIII, Beyrut 1986-2000.
- Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lâm*, I-VIII, Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, Beyrut, 2002.

Ibn Gharsiya and The Tract of Shu'ûbiyya: Introduction and Translation

Citation / ©Hatalmış, A. (2017). Ibn Gharsiya and The Tract of Shu'ûbiyya: Introduction and Translation, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 17 (2), 117-148.

Abstract- *Shu'ûbiyya is a literary, political and social movement that rejects the idea that the Arabs are superior and praises their own nation. Those (Ehlü't-Tesviye) who advocate the principle of equality of Islam inspiring from the word shu'ub (the people) in the surah Hucûrat of the Qur'an are accepted as the first pioneers of this movement. Later on, Shu'ûbiyya turned into a literary movement edited on insulting the Arabs and praising their own tribes. In society, the demand for this movement is perceived as social segregation and separatism. In fact, those who stood up for this movement were accused of moving away from religion and returning to pre-Islamic beliefs. It is known that the biggest support for the Shu'ûbiyya was given by the Persians and they led other Muslim nations as well. Shu'ûbiyya in Andalusia has a somewhat softer tongue and style, although greatly influenced by the Persians. However, Shu'ûbiyya, the tract of Ibn Garcia of the Andalusia criticizes the Arabs in a stern not to search the East. Abu Amir Ibn Garcia who lived in the last years of the Andalusian Umayyad State (756-1031) is an important poet of Saklab (Sakâlîbe) origin. The Andalusian Umayyads formed a strong civilization and a common cultural climate on the Iberian peninsula. They sustained different religions, languages and cultures together and integrated all the citizens under the aegis of ummah. The poem written by Ibn Garcia has the feature of being the first literary product written in Andalusia. The tract is based on the view that the Ajams, in particular the Whites (Indo-European people), are superior in every respect to the Arabs. The history of Rome and Iran was presented as the common medal of the whites. Using words and literary arts, the Arabs are told in every possible way that they have been back from all walks of life and miserable lives. The Arabs have been despised and humiliated in their present and past lives. Expressions to praise the Prophet Mohammad (pbuh) were given, but it was stressed that his ancestors were not Arab. The Shu'ûbiyya Tract, since it was written, has caused wide repercussions in the minds and literary circles. A large number of rejections about it have been received. This work is almost identical with the name of Ibn Garcia. It was one of the first names that came to mind when they talked about Shu'ûbiyya. It is thought that the Shu'ûbiyya movement influenced many of today's social, cultural, philosophical, political currents and thoughts, and even inspired them. It is hoped that our article will contribute to the studies on this current. The translation of this tract into our language, which is considered to be one of the most important studies of the Shu'ûbiyya, will compensate for an important gap. The tract we have translated is in the studies of Abdussalam M. Harun's Nevâdir al-Mahtûtât. In this study, important information is given about Ibn Garcia and the current movement. In our writings, the Shu'ûbiyya movement (in particular Andalusian Shu'ûbiyya), Ibn Garcia and the tract of Shu'ûbiyya are introduced with the main lines by exploiting from the studies of other authors as well. In the last part, the full text and translation of the treatise is given.*

Keywords- *The Shu'ûbiyya al-Andalucia, Ibn Garcia, tractate, Arabs, Ajams*